

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Martina Tajovská

Latentní kriminalita

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Zdeněk Kopečný

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : [29. 6. 2020]

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 133 znaků včetně mezer.

Martina Tajovská

V Praze dne 29. 6. 2020

Obsah

Úvod	1
1 Základní pojmy	3
1.1. Kriminologie	3
1.2. Kriminalita	4
2 Latentní kriminalita	6
2.1 Vztah registrované a latentní kriminality	7
2.2 Míra latentní kriminality.....	8
2.3 Příčiny vzniku latentní kriminality.....	10
2.4 Metody zjišťování latentní kriminality.....	11
3 Oběť trestného činu	16
3.1 Oběť vs. poškozený.....	16
3.2 Hierarchie a model viktimizace	19
3.3 Vztah pachatele a oběti.....	21
3.3.1 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	23
4 Rozdělení kriminality podle druhů trestných činů	25
4.1 Násilná kriminalita	25
4.2 Majetková kriminalita	26
4.3 Mravnostní kriminalita	27
4.4 Hospodářská kriminalita.....	28
4.5 Ostatní a zbytková kriminalita	29
5 Rozbor vybraných trestných činů s vysokým stupněm latence	31
5.1 Krádež.....	31
5.1.1 Poznatky o krádežích z viktimizační studie.....	34
5.1.2 Prevence páčání krádeží	35
5.2 Korupce - úplatkářství.....	36

5.2.1	Index vnímání korupce (CPI) a další průzkumy veřejného mínění	38
5.2.2	Prevence a potírání korupce	40
5.3	Domácí násilí	44
5.3.1	Výskyt domácího násilí u jednotlivých ohrožených skupin	45
5.3.2	Ochrana před domácím násilím a jeho prevence	48
	Závěr	51
	Seznam použitých zdrojů	54
	Abstrakt	60
	Abstract	61

Úvod

Kriminalita je patologickým jevem, který se ve společnosti vyskytuje od nepaměti. Už v Bibli je příběh, jak Kain zabil Abela a dopustil se těžkého hříchu - v dnešní trestní terminologii šlo tedy o zločin vraždy. Se zločinností se setkáváme každý den, a pokud ne osobně, tak nám tento kontakt mohutně zprostředkovávají media, která i díky tomu do jisté míry existují. Kriminalita se tak těší velkému zájmu a vykazují se o ní mnohé statistiky. Jen velmi malá část populace však ví, jak nízkou vypovídací hodnotu tyto statistiky mohou mít. Většina totiž nikdy neslyšela o latentní kriminalitě, tedy části zločinnosti, o které kriminologové vědí, že mezi námi existuje, ale do statistik se nikdy nedostane. Aby se nějaký trestný čin dostal do statistik, musí se o něm veřejné orgány dozvědět, ať už vlastní pomocí nebo prostřednictvím oznámení soukromé osoby. Co když se o zločinu veřejná moc nedozví? Je to pak součást kriminality? Díky latentní trestnosti jsou lidské úsudky z kriminálních statistik velmi zkreslené a mohou vyvolávat v lidech nesprávné pocity. Vybrala jsem si téma latentní kriminality právě proto, abych ostatním přiblížila, co to vlastně latentní kriminalita je, jak se dá měřit a jestli snaha o její snižování má vůbec nějaký efekt.

V dnešní době všeobecné snahy o bezrizikový život se státy pod vedením různých odborníků snaží v mnoha případech kriminalitě čelit, zavádět různá opatření na její eliminaci, a kromě jiného dosáhnout snížení i její latentní části. Zločinnost je však velmi dynamický fenomén. Jak se vyvíjí společnost, instituce a technologie, tak se vyvíjí i páchaní trestných činů. Dokud neexistovaly počítače a internet, nemohla se objevit kyberkriminalita. Na tento vývoj nestíhají tak rychle složky veřejné moci reagovat. Přičemž co je a co není kriminalita, si vlastně stanovuje společnost sama. Dříve bylo obecným korektivem pro „evropský svět“ křesťanské desatero, které se nijak neměnilo. Dnes jsou zákony, které si státy mohou upravovat neustále. Napříč zeměmi se tak pojetí zločinnosti může lišit, co je v jedné zemi přijímáno jako zločin, může být v jiném státě tolerováno. Je tedy možné brát na zřetel výsledky globálních studií a statistik?

Má diplomová práce je členěna do pěti kapitol. V první kapitole si vymezím základní pojmy, které s prací souvisí. Charakteristiku latentní kriminality zahrnující i metody měření latence uvádím ve druhé kapitole. Jelikož latence je z velké části způsobena neoznámením trestného činu obětí, tak následuje kapitola o oběti trestného činu. Zde vymezím, jaký je rozdíl mezi pojmem oběť a poškozený, a popíši vztah mezi

pachatelem a obětí. Jedna z podkapitol bude také věnována trestnímu stíhání se souhlasem poškozeného. Ve čtvrté části rozdělím kriminalitu dle druhů, které uvádějí policejní statistiky. Jednotlivé druhy kriminality popíši, uvedu aktuální čísla páchání daného druhu registrované kriminality a dám je do souvislosti s kriminalitou latentní. Poslední kapitola se věnuje třem mnou vybraným deliktům, u kterých se předpokládá vysoká míra latentnosti. Jsou jimi krádeže, korupce a domácí násilí. Všechny tyto patologické jevy definuji, nastíním důvody vysoké míry latence, uvedu nástroje, které snižují nebo by mohly snížit výskyt těchto jevů ve společnosti, případně se zaměřím na aktuální aktivity vlády v boji proti výskytu těchto deliktů, jaká podniká opatření a jak jsou tato opatření efektivní.

1 Základní pojmy

1.1. Kriminologie

Jednotné vymezení pojmu kriminologie u nás ani v zahraničí neexistuje. Přesto se názory na to, co se rozumí kriminologií, nijak zásadně neliší. Kaiser definuje kriminologii takto: „*Kriminologie je uspořádaný celek empirického vědění o zločinu, negativní sociální „nápadnosti“ a o kontrole tohoto chování. Pole její vědecké činnosti lze výstižně charakterizovat třemi základními pojmy: zločin, zločinec a kontrola zločinnosti.*“¹ Kromě těchto tří pojmů se kriminologie rovněž zabývá zájmy oběti a prevencí kriminality. Je to tedy společenskovědní disciplína, která se zaměřuje na jednotlivce, na společnost jako celek i na sociální skupiny, které společnost tvoří. Je to věda empirická, tudíž své poznatky získává z reálných jevů a okolností souvisejících s kriminalitou. Využívá k tomu teoretické koncepce a modely, které prověřuje vědeckými metodami, zejména pomocí statistických analýz. Na rozdíl od trestního práva, které se věnuje normativním definicím zločinu, se kriminologie zajímá o důsledky aplikace příslušných právních norem v praxi, jak se projevují jejich nedostatky a komu je navzdory zákonné formální ochraně znemožněno ji fakticky využívat.²

Posláním kriminologie je napomáhat k utváření účinné trestní politiky i nauky trestního práva *de lege lata* i *de lege ferenda*. Má tři základní funkce:

- a) metodickou – poznatky o kriminalitě slouží zákonodárcům jako podklady při rekodifikaci zákonů,
- b) prognostickou – předpovídá trendy vývoje v oblasti kriminality a napomáhá k plánování personálního zastoupení (počty policistů, státních zástupců a soudců v různých obvodech),
- c) analytickou a informační – objektivní poznatky o kriminalitě pomáhají především orgánům státní správy a samosprávy ve volbě preventivních opatření.³

¹ KAISER, G., Kriminologie. 1. vydání. Praha: C. H. Bech 1994, s. 1

² VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1-2

³ ZOUBKOVÁ, I. et al., Kriminologický slovník. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 95-96

Kriminologii lze členit dle toho, na jaké oblasti soustředí svůj zájem. V této práci se zaměřím především na oblasti kriminální fenomenologie (zaměřuje se na zjišťování a popis jevových podob kriminality), kriminální etiologie (zabývá se příčinami kriminality) a viktimologie (zkoumá oběť, její roli a vztah k trestnému činu a k pachateli).⁴ Tyto oblasti budu navzájem propojovat a dávat do souvislostí s latentní kriminalitou.

1.2. Kriminalita

S vymezením pojmu kriminalita neboli zločinnost to není tak jednoduché. Kriminologové se shodují na tom, že se jedná o hromadný sociálně-patologický jev. V dalších popisech se však rozcházejí do dvou pojetí – juristického a sociologického.

Užším pojetím je juristická (legální) definice, která vidí kriminalitu jako souhrn jednání, které trestní právo posuzuje jako trestné činy a jejichž úroveň vyjadřuje souhrn evidovaných trestných činů.⁵ Trestní zákoník v §13 odst. 1 říká: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁶ To, co je v trestním zákoně České republiky klasifikováno jako trestný čin, však nemusí být jako trestný čin klasifikováno v jiné zemi a obráceně. Kriminalizovaná jednání se tak v každé zemi mohou lišit a legální definice tedy není zcela dostačující.

Širším pojetím je sociologický přístup ke kriminalitě, který je na trestním právu nezávislý. Přichází s tzv. teorií odchylného chování či chování deviantního. Říká nám, že kriminalitou jsou sociálně-patologické jevy, pro které je příznačná společenská škodlivost.⁷ Společenská škodlivost je sice pojem neurčitý, dokážeme pod něj ale zařadit jakékoliv protiprávní jednání napříč státy i časem. Do celkové úrovně kriminality tak sociologické pojetí zahrnuje i činy označované jako latentní kriminalita a zatím nekriminalizované sociálně-patologické jevy.⁸

⁴ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 4

⁵ ZOUBKOVÁ, I. et al., *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 80

⁶ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

⁷ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2008, s. 21

⁸ ZOUBKOVÁ, I. et al., *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 80-81

Abych mohla kriminalitu (především její latentní část) dále popisovat, musím si objasnit pojmy, které popisují její stav. Jedná se o rozsah, úroveň, strukturu a dynamiku kriminality.

Rozsah kriminality je údaj, kterým se rozumí „počet činů, které lze z hlediska trestního práva definovat jako trestné činy, případně činy jinak trestné, za předpokladu, že osoba, která je spáchala, není trestně odpovědná, spáchaných na vymezeném území, např. na území státu, samosprávného celku či obce, za určité časové období, zpravidla jeden rok.“⁹ Nejčastěji je vyjádřen v absolutních číslech (např. 6 policií registrovaných trestných činů vraždy v roce 2017), můžeme se však setkat i s vyjádřením v procentech. Rozsah kriminality ovšem neodráží demografické vlivy, především počet obyvatel na daném území. Proto se v literatuře objevuje druhý ukazatel, kterým je úroveň kriminality.

„**Úroveň** (intenzita) kriminality je dána rozsahem kriminality v přepočtu na počet obyvatel na vymezeném území.“¹⁰ Je vyjadřována v indexech na obyvatele. Čistý index zahrnuje obyvatele starší patnácti let. Hrubý index zahrnuje obyvatele všechny, tedy i ty trestně neodpovědné z důvodu věku. Jako nevýhoda je spatřován fakt, že pokud trestné činy na daném území spáchá jiná osoba (cizinec), index tento jev nerozliší.¹¹

Struktura popisuje rozložení kriminality podle různých hledisek (např. dle závažnosti trestného činu, vlastností pachatele či oběti).

Čtvrtým ukazatelem je **dynamika**, která dává do interakce předchozí ukazatele a sleduje jejich změny v průběhu času. Díky dynamice se dozvíme, zda má kriminalita vzestupnou či sestupnou tendenci, anebo dochází k její stagnaci.¹² Tyto závěry pak mohou být podklady pro prognózy a následnou trestní politiku. Kriminalita je odvislá od společnosti, která se velmi rychle mění, a tudíž je třeba tyto změny promítat i do trestního práva.

⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky.

3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 141

¹⁰ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky.

3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 141

¹¹ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 31

¹² VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky.

3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 142-143

2 Latentní kriminalita

Všechny čtyři ukazatele uvedené výše pracují se statistickými údaji, které shromažďují o kriminalitě instituce zabývající se trestnou činností (policie, státní zastupitelství, soudy). Tyto instituce však nemají informace o skutečné kriminalitě, tedy o všech reálně spáchaných trestných činech. Jimi shromážděné údaje vypovídají o trestných činech, o kterých se dozvěděly, a byly tedy orgány činnými v trestním řízení registrovány. Policejní a jiné statistiky orgánů činných v trestním řízení nám tedy uvádějí kriminalitu registrovanou. „Rozdíl mezi kriminalitou skutečnou a registrovanou je označován jako latentní kriminalita.“¹³ Latentní kriminalita je kriminalita, o které víme, že existuje, ale neumíme ji ve statistikách zachytit a stanovit, jak je vysoká. Její existence však relativizuje všechny dostupné statistiky o stavu, struktuře a dynamice kriminality.¹⁴ Všechny tyto údaje totiž díky míře latence neodrážejí skutečný stav trestné činnosti ve společnosti.

Zvláštním případem je situace, kdy se oficiální instituce o daném trestném činu dozvěděly, ale z nějakého důvodu ho neevidovaly. Jedná se tzv. umělou latenci.¹⁵ Vystává otázka, proč policejní orgán tyto delikty neeviduje. Důvodů může být mnoho. Policie nepokládá oběť nebo svědka za dostatečně důvěryhodného, postrádá důkazy, že k porušení zákona skutečně došlo, případně mezi spácháním deliktu a jeho oznámením uběhlo příliš mnoho času. Může se stát, že policie posoudí chybně skutkové okolnosti činu a dojde k závěru, že se o kriminální skutek nejednalo. Objevuje se i názor o záměrnosti neevidování těchto skutků ze strany policie. Policie si chce vylepšit obraz své vlastní práce, a tak některé kauzy, u kterých není reálná šance na odhalení pachatele, prostě zatají. Díky tomu předejde nepříjemnému poklesu procent objasněnosti deliktů v policejních statistikách.¹⁶

Umělou latenci některé publikace zařazují do latence přirozené, i když si vlastně z pojmového hlediska odporují. Když se o nějaké situaci dozvím, tak pak toto jednání

¹³ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 142-143

¹⁴ GRĚVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 32

¹⁵ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol., *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2008, s. 47

¹⁶ TOMÁŠEK, J., *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 77-78

nemůže být skryté. Válková, Kuchta, Hulmáková však zařazení umělé latence do množiny celkové latence obhajují. Je to z toho důvodu, že tyto případy fakticky nejde zjistit a oddělit je od přirozené latence.¹⁷

V souvislosti s latencí se v literatuře setkáváme s černými (temnými) a šedými čísly. „Černá čísla“ popisují takovou kriminalitu, o které se orgány činné v trestním řízení nedozvěděly (přirozená latence).¹⁸ V kriminologii se ale můžeme setkat s tímto pojmem i v trochu jiném významu, a to jako:

- : *„poměr mezi zjištěnou a evidovanou kriminalitou,*
- : *celková kriminalita ve společnosti (tedy součet evidované a neevidované kriminality),*
- : *počet trestných činů, které nejsou evidovány v oficiálních statistikách kriminality, protože nebyly oznámeny policii (a ani nebyly zjištěny policií jinak)*
- : *případy, kdy pachatelé jsou stíháni pouze za některé z trestných činů, kterých se dopustili.“¹⁹*

I šedé číslo má v kriminologii více významů. Jedná se buď o případy, kdy pachatel trestného činu stíhán byl, ale nebyl odsouzen, nebo o počet trestných činů, o kterých se orgán činný v trestním řízení dozvěděl, ale nebyl zjištěn jejich pachatel. Někdy se do šedých čísel též řadí případy umělé latence.²⁰

2.1 Vztah registrované a latentní kriminality

Pro obraz skutečné kriminality je důležité zjistit, jaký je vztah kriminality registrované a latentní, jestli tam nějaký vztah je nebo není a zda na sebe tyto dvě skupiny na sebe nějak reagují. Zjištění tohoto vztahu je velmi důležité z hlediska relevance statistik zločinnosti. Jednou z hypotéz formulovanou již v 19. století A. Queletem je, že

¹⁷ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 144

¹⁸ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 32

¹⁹ HOLCR, K. a kol., Kriminologie. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 54

²⁰ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 144-145

poměr mezi latentní a registrovanou kriminalitou je neměnný.²¹ Pokud by se tato hypotéza potvrdila, daly by se z kriminálních statistik určit relevantní závěry o skutečné kriminalitě. Objevuje se také druhá hypotéza, která má základ v myšlence sčítacího vztahu. Počítá s tím, že je na světě vždy míra skutečné kriminality stejná, tedy pokud dojde k poklesu registrované kriminality, tak dojde ke zvýšení kriminality latentní.²² Pokud se nám tedy sníží množství registrovaných trestných činů, tak to dle této teorie znamená, že se nesnížila celková kriminalita, ale pachatelé našli způsob, jak trestnou činnost páchat, aniž by byli objeveni. Obě tyto hypotézy byly zpochybněny viktimologickými výzkumy. Mezi kriminology se vyskytuje i názor, že žádný vztah mezi latentní a registrovanou kriminalitou není. Je otázkou, zda je vůbec možné nějakým způsobem případný vztah zjistit – stále se pohybujeme v oblasti, o které toho jistě víme celkem málo. Mnoho těchto teorií se zakládá pouze na odhadech a domněnkách.

Specifický přístup má k latentní kriminalitě teorie „labeling approach“ (tzv. etiketizační teorie). Od stoupců legální či sociologické definice ji odlišuje rozdílné chápání kriminálního jednání. Většina kriminologů považuje kriminální jednání za kriminální samo o sobě. Vražda je patologické jednání škodlivé pro společnost, ať už je pachatel zjištěn nebo ne. Stoupenci této teorie nepovažují samotné jednání za kriminální, ale za neutrální. Nálepku, že je jednání kriminální, dostává dle nich až rozsudkem. Existence latentní kriminality je tak vyloučena, protože o kriminalitu se jedná až poté, co je pachatel trestného činu zjištěn a justicí odsouzen.²³

2.2 Míra latentní kriminality

Míra latentní kriminality vyjadřuje, jaká část skutečné kriminality nevyjde najevo, a tudíž není registrována. Ovlivňuje ji hlavně intenzita formální a neformální kontroly, tolerance obětí a úroveň právní vzdělanosti občanů.²⁴ Tlak norem a sankcí zapříčiňuje

²¹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 34-35

²² VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 146

²³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 21

²⁴ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 35

velké rozdíly u oznamování trestných činů. U těžkých skutkových podstat sledujeme vysokou míru respektování práva, a proto velmi nízkou míru latence.²⁵

Oproti tomu vyšší míru latence má úplatkářství, krádeže, trestné činy související s domácím násilím, sexuálně motivované trestné činy mezi rodinnými příslušníky, drogová kriminalita atd. Zde se odráží skutečnost, že nejvyšší vliv na míru latentní kriminality má ohlašování trestných činů ze strany občanů. Tento fakt má vliv hned ze dvou důvodů. Orgán činný v trestním řízení se nedozví o spáchaném trestném činu a pachatel nebude potrestán. Navíc neobjasněnost může silně ovlivnit potenciálního budoucího pachatele. Když má trestný čin vysokou míru latence, je to signál pro pachatele, že jeho případný skutek nebude potrestán, jelikož pravděpodobnost oznámení a případného dopadení je nízká.

Z německých výzkumů vyplývají i další poznatky o míře latentní kriminality obecného rázu. Co se týká genderového rozložení, jsou ženy méně často pachatelkami trestných činů ve srovnání s muži. Tento rozdíl se prohlubuje s narůstající četností a závažností kriminality. Čím větší je četnost trestné činnosti, tím roste pravděpodobnost odhalení jednání policií. V oblasti kriminality dětí a mládeže se objevuje vysoká míra latence především u méně závažných, bagatelních forem kriminality.²⁶

Ze světových výzkumů a statistik latentní a registrované kriminality vyplývá, že míra latentní kriminality je v průměru dvojnásobná a v některých případech i trojnásobná. Při výzkumu obětí majetkové, násilné a sexuální trestné činnosti v Austrálii, se zjistilo, že z 606 800 obětí bylo známo policii pouze 227 000, což není ani polovina. Z toho vyplývá, že skoro 380 000 obětí trestný čin nešlo ohlásit.²⁷ Stejně tak i americký výzkum obětí trestných činů zjistil, že míra zjištěných trestných činů je výrazně nižší než skutečně spáchaných (např. krádeží je oznámeno policii jen 18 %, naopak u vyloupených aut se procento oznámených činů pohybuje kolem 70).²⁸

²⁵ KAISER, G., Kriminologie. 1. vydání. Praha: C. H. Bech 1994, s. 157

²⁶ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 145-148

²⁷ CARCACH, C., Reporting Crime to the Police. Trends [online]. 1997, (68), 1-6 [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi68>

²⁸ SKOGAN, W. G., Dimensions of the Dark Figure of Unreported Crime. Crime & Delinquency [online]. 1977, (23), [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Dimensions-of-the-Dark-Figure-of-Unreported-Crime-Skogan/582ec830b5190bf6491f808585cfab4e87707bd2#citing-papers>

2.3 Příčiny vzniku latentní kriminality

Latentní kriminalita je přirozený jev. Jak už jsem sdělila v úvodu, jedná se o situace, kdy se orgány činné v trestním řízení (převážně policie) o trestných činech nedozvěděly a oficiálně je nezaznamenaly. Příčin neoznámení je mnoho. Zde uvádím ty nejzásadnější:

- : Zločiny, k nimž došlo, aniž by o nich kdokoli kromě pachatele věděl. Typickým příkladem jsou daňové podvody či delikty spojené s porušováním autorských práv.
- : Jiné skutky očití svědky mají, ale ti si překročení zákona buď neuvědomí, nebo jsou vůči jednání, které zpozorovali, tolerantní. Jedná se o situaci podávání alkoholických nápojů mladistvým osobám, k němuž velmi často dochází v mnoha českých restauracích.
- : Latence je vysoká u trestných činů, kde se nikdo necítí jako oběť, a nemá proto zájem, aby se tímto trestným jednáním zabývala policie. Často se tak děje u některých zločinů z oblasti drogové kriminality (závislá osoba, kupující si dávku drogy, nemá zájem na odhalení svého dealera policií) a kriminality mravnostní (dobrovolný sexuální styk mezi partnery, kde jednomu z nich je pod patnáct let).
- : Jsou případy, kdy se oběť deliktem cítí poškozena, ale nemá dostatek sil, aby čin oznámila. Jedná se například o sexuální zneužívání dětí. Dále u oběti může panovat obava z ponižujícího projednávání věci před orgánem činným v trestním řízení nebo z odsuzující reakce okolí. Tyto pocity mají třeba ženy, které se staly oběťmi znásilnění.
- : Příčinou neoznámení může být také pouto oběti k pachateli (jde o jejího manžela, partnera, příbuzného nebo kamaráda) a díky tomu není jeho potrestání v jejím zájmu. Roli často hraje i obava z pomsty, která může po ohlášení následovat (oběti domácího násilí).
- : Někdy oběti brání v ohlášení trestného činu fakt, že sama určitým způsobem porušila zákonné či společenské normy, a oznámením policii by ohrozila sebe sama. Tento případ se týká mimo jiné zájemců o pouliční erotické služby, které prostitutka okrade.
- : Vztah k policii je jeden z dalších důvodů. Někteří občané k ní mají tak rozporuplný vztah, že se spolupráci s ní vyhýbají už z principu, a to i v situacích, kdy se stanou obětí většinou přečinu. Jedná se převážně o skupiny mladistvých

vyznávajících alternativní styly života (anarchisté, ekologičtí aktivisté, fotbaloví výtržníci).

- : V jistých případech považuje oběť událost za svou osobní záležitost a rozhodne se ji vyřešit sama (např. formou pomsty).
- : Některá neohlášení tkví v zanedbatelnosti škody, která oběti vznikla následkem činu. Může se k tomu přidat dojem, že čas strávený na policejní stanici nejrůznější administrativou by pro ni byl v závěru mnohem větší újmou.
- : Obdobně může být motivem neoznámení malá víra poškozeného ve schopnost policie cokoliv s případem udělat (kapesní krádeže v dopravních prostředcích). Občan tak opět dojde k závěru, že kontakt s policií je pro něj jen ztráta času.

Pokud tedy dojde k některé z uvedených situací, je velká pravděpodobnost utajení tohoto trestného činu před orgány činnými v trestním řízení.²⁹

2.4 Metody zjišťování latentní kriminality

Vývoj skutečné kriminality z kriminálních statistik lze vyvozovat pouze tehdy, zůstane-li relace mezi celkovou kriminalitou a její registrovanou částí konstantní. Proto se kriminologie snaží proniknout i do sféry kriminality latentní.³⁰ Bohužel není v silách kriminologů, aby se stali přímými, a přitom objektivními pozorovateli trestného činu. Informace, které kriminologie potřebuje, získává zprostředkovaně na základě výpovědí osob, které přišly různou formou do styku s kriminálním jednáním a mají s ním osobní zkušenost.³¹ K zjištění latentní kriminality se využívají tři hlavní metody – výzkum informátorů, self-reports, viktimizační výzkumy.

Výzkum informátorů je založen na dotazníkovém šetření osob, které se dozvěděly o trestném činu jiné osoby a mohou o tom podat svědectví. Problémem této metody je především několikeré uvádění téhož trestného činu více respondenty a obtížnost posouzení trestnosti uvedeného jednání laikem (respondentem).³²

Self-reportová šetření využívají anonymního dotazování respondentů k zjišťování, zda se v určitém období dopustili trestných činů či jiného sociálně

²⁹ TOMÁŠEK, J., Úvod do kriminologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 65-66

³⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 47

³¹ TOMÁŠEK, J., Self-reportové studie kriminálního chování. Praha: IKSP, 2013, s. 4

³² GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 33

patologického chování (informace od samotných pachatelů). Kriminologové v nich sledují dva cíle:

1. Zjištění rozsahu a frekvence trestné činnosti ve společnosti – pro výzkum není podstatné, zda se o skutku dozvěděly orgány činné v trestním řízení a byl jimi řešen nebo ne.
2. Ověřit kriminologické teorie příčin delikventního chování – probíhá formou dotazování na faktory s předpoklady korelace s trestnou činností (rodina, přátelé, způsob trávení volného času, životní styl).

Používání self-reportů má mnohá úskalí. Roli hraje například delikt, na který je respondent tázán. Předpokládá se nižší míra ochoty svěřovat zkušenosti se závažnějšími delikty. Velkou roli hrají osobní charakteristiky dotazované osoby, jako je jeho věk (validita výzkumu je vyšší u mladistvých respondentů), etnicita, frekvence páchaní trestné činnosti a zkušenost s orgány činnými v trestním řízení. Úspěch šetření závisí také na správné formulaci otázek, výběru nabízených variant odpovědí a výběru metody dotazování (zaslání či předání dotazníku respondentovi, který ho sám vyplní; zpovídání tváří v tvář; dotazování po telefonu nebo využívání počítačové techniky).³³

Další metodologickou slabinou je nedostatečná reprezentativnost vzorku populace. Často jsou výzkumy realizovány na malém počtu dotazovaných, složených nejčastěji ze studentů. Zřídka se jedná o náhodný výběr. Identicky jako u výzkumů informátorů se i u self-reportů objevuje problém právní kvalifikace daného jednání laikem. Při dotazování se také objevuje obava z nedostatečné anonymity šetření. V neposlední řadě někteří odborníci popisují, že část uvedených trestných činů v self-reportech již figuruje v kriminální statistice jako neobjasněné skutky.³⁴ Z výzkumů, které používají self-reports, vyplývá, že každý z respondentů se alespoň jednou za život dopustil nějakého, byť bagatelního trestného činu (přestupku) nebo jiného sociálně patologického jednání, zvláště v mládí. Je tedy mnohem pravděpodobnější, že za život spácháme alespoň jeden trestný čin, než že nespácháme žádný.³⁵

Česká republika se zapojila do dvou mezinárodních self-reportových studií. Jednalo se o Výzkum školní mládeže na konci devadesátých let a studii ISRD-2

³³ TOMÁŠEK, J., Self-reportové studie kriminálního chování. Praha: IKSP, 2013, s. 78-81

³⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 47

³⁵ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 34

(International Self-Report Delinquency Study).³⁶ Kromě těchto mezinárodních výzkumů se u nás občas koná dotazníkové šetření s potenciálními pachateli se zaměřením na vybrané oblasti kriminálního chování. V roce 2013 proběhla pomocí self-reportů studie, zabývající se vnímáním ochrany duševního vlastnictví. Občané byli dotazováni, zda někdy koupili nebo užívali padělek z oblasti průmyslového zboží, hudby, filmů a softwaru.³⁷

Na druhého přímého aktéra zločinu, oběť, se specializují **viktimologické výzkumy**. Jejich podstatou je dotazování respondentů, zda byli za určité období obětí trestného činu. Vznikly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století v USA a měly se stát alternativním měřítkem rozsahu kriminality, objasňujícím zatím málo probádanou oblast latentní kriminality. Jejich poznatky byly natolik zářející, že se výrazně zvýšila jejich propagace a došlo k zavedení pravidelných viktimologických výzkumů v USA (tzv. Národní výzkum kriminální viktimizace) a Velké Británii.³⁸ I v České republice začínají mít výzkumy obětí své místo. Poslední sběr dat proběhl v roce 2017 Institutem pro kriminologii a sociální prevenci. Toto šetření potvrdilo klesající trend kriminality, který můžeme pozorovat i v kriminálních statistikách.³⁹

Velký význam mají viktimologická šetření v oblasti prevence kriminality na místní úrovni. Díky schopnosti věrně přiblížit zkušenosti obyvatel s trestnou činností na určitém území nám dokáží sdělit, jaká forma delikvence trápí určité město či oblast. Na rozdíl od self-reportových studií přináší výzkumy obětí poznatky o oblasti domácího násilí a sexuální kriminality. Dotazovaný přirozeně vždy spíš přizná, že byl obětí tohoto druhu kriminality, než že se jí sám dopustil. Viktimologická šetření mají ale své limity, které snižují jejich vypovídací hodnotu. Při dotazování kriminolog spoléhá na to, že respondent uvádí pravdivé informace. Být tomu tak nemusí, ať již z přímého záměru

³⁶ Jednalo se o v pořadí druhý světový výzkum různých forem delikventního a problémového chování mládeže ve věku 12-15 let. Současně byly zjišťovány informace o individuálních a sociálních faktorech. Výzkumu se účastnilo 31 zemí z celého světa. Více viz TOMÁŠEK, J., Self-reportové studie kriminálního chování. Praha: IKSP, 2013, s. 49-60

³⁷ HOLAS, J., Ochrana duševního vlastnictví – zajímá u nás vůbec někoho? Kriminalistika 1/2013, s. 46- 55

³⁸ TOMÁŠEK, J., Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 101- 103

³⁹ DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017. Praha: IKSP, 2018, s. 86-98

osoby zalhat nebo neúmyslného uvedení chybných informací (neschopnost vybavit si události, které se staly před delší dobou).

Dalším problémem může být návratnost dotazníků. Někteří autoři upozorňují, že zájem o spolupráci projevují především jedinci, mající určitou zkušenost s trestnou činností. Lidé, kteří se obětí trestného činu nestali, mohou toto dotazování považovat za ztrátu času. Závěry pak mohou vyznívat nepříznivě a neodpovídat realitě. Problematičnost můžeme také vidět v reprezentativnosti vzorku respondentů. Výzkumy se často váží pouze k občanům starším patnácti, šestnácti nebo osmnácti let. Kategorie dětí tak bývá často vyloučena, přičemž jsou to právě děti a mladiství, kdo se obětí určitých deliktů často stávají. Agentury, které zajišťují sběr dat, vybírají dotazované především dle bydliště. Takový postup vylučuje některé osoby z výběru. Jedná se především o bezdomovce, kteří však z hlediska viktimizace představují velmi rizikovou skupinu, protože se často stávají obětí trestné činnosti.

Přestože se viktimologické studie tváří, že popisují tzv. obecnou kriminalitu, některé typy zločinů v nich nenajdeme. Jedná se především o skutky bez přímých nebo bez individuálních obětí. Opomíjeny jsou tak trestné činy proti životnímu prostředí nebo některé formy hospodářské kriminality (kriminalita „bílých límečků“).⁴⁰

Autoři jako Gřivna a kolektiv uvádějí, že k výzkumu latentní kriminality se v menším měřítku používají i další metody než výše popisované. Jedná se o expertní šetření, experimenty nebo zúčastněná pozorování.⁴¹

Expertní šetření spočívá v dotazování specializovaných odborníků na danou oblast. Používá se spíše jako doplněk k poznatkům získaným jinými výzkumnými postupy. Kriminologové nemají přístup k vyšetřovacím spisům a soudní spisy mohou studovat až po jejich uzavření. V oblasti kriminality by tak nemohla např. vyjít najevo tzv. „šedá čísla“ latentní kriminality. O neuzavřených případech však mohou mít znalosti někteří policisté, státní zástupci či soudci, kteří mohou informace jako experti podat. Na výzkumnících pak je dát těmto informacím zobecňující charakter. Stále se ale pohybujeme na úrovni odhadů. I experti se mohou mýlit. I když je u expertíz snaha

⁴⁰ TOMÁŠEK, J., Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 114- 116

⁴¹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 34

eliminovat možné omyly pomocí vyjádření více odborníků, ani tehdy se jim nemusíme vyhnout.⁴²

Simulace kriminálních situací, kdy se zkoumá, zda bude při fingované krádeži v obchodě osoba zloděje odhalena, se řeší pomocí experimentů. **Experimenty** jsou postupy, při kterých se provádějí záměrné, přesně definované, řízené a kontrolované změny některých charakteristik vybraného souboru a sleduje se, jak se tyto změny promítnou do zkoumaného jevu.⁴³

Poslední výše zmíněnou metodou je **zúčastněné pozorování**. Pozorovatel je v tomto případě součástí skupiny, kterou pozoruje. Jedná se tedy o šetření pomocí nasazeného agenta. Jedná se o pozorování skryté, kdy agent sleduje skupinu a podává o její činnosti zprávy bez jejího vědomí.⁴⁴ Využívá se například k zjišťování informací o drogové kriminalitě či organizovaném zločinu.

⁴² CEJP, M., Kriminologický výzkum. Praktická příručka. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 121-125

⁴³ Tamtéž s. 65

⁴⁴ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 205

3 Oběť trestného činu

Trestné činy jsou pro společnost škodlivé. Nepostihují ji ale jen jako celek, ale ve většině případů působí újmu jednotlivcům. Možností poruchy nebo ohrožením právem chráněných hodnot poškozují osoby na životě, majetku, cti, svobodě a jiných právech. Jednotlivci, který byl dotčen trestným činem na svých právech, říkáme v kriminologii oběť. Tento pojem byl zaveden zákonem č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Obětí trestného činu se zabývá dílčí oblast kriminologie viktimologie⁴⁵ (z latinského *victima* – oběť). Abychom pochopili výskyt latentní kriminality ve světě, musíme se zaměřit na oběti kriminality. Je to právě ochota oznámit trestný čin na straně oběti, která má největší vliv na výskyt latence. Kromě úvodu k tématu oběti se tedy v této kapitole budu věnovat především důvodům, proč oběť oznámí či naopak neoznámí trestný čin.

3.1 Oběť vs. poškozený

V trestním právu se kromě pojmu oběti setkáváme především s pojmem poškozený. Může se stát, že dojde k záměně těchto pojmů, protože někdy není úplně jasné, jaký je mezi nimi rozdíl a zda nejde o synonyma.

Mezi obětí trestného činu a poškozeným neexistuje přesné dělítko, neboť jedna osoba vystupuje často v obou těchto postaveních. Rozdíl mezi těmito pojmy najdeme spíše v odlišném pojetí uplatňování práv z pozice oběti a poškozeného, a dále také v přístupech orgánů činných v trestním řízení a dalších osob vystupujících v trestním řízení, ale i mimo něj vůči často totožné osobě v postavení oběti a v postavení poškozeného.⁴⁶

Poškozený je čistě procesněprávní pojem. V trestním právu ho využívá trestní řád k označení jednoho ze subjektů trestního řízení, který je stranou trestního řízení a vystupuje na straně obžaloby. V § 43 odst. 1 trestního řádu je poškozený definován jako osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, byla jí způsobena škoda nebo nemajetková újma, nebo ta osoba, na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

⁴⁵ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J., Poškozený a adhezni řízení v České republice. Praha: C. h. Beck, 2007 s. 597

⁴⁶ ŠÁMAL, P., K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: Jelínek, J., Gřivna, T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 32

V odst. 2 tohoto ustanovení je negativně vymezeno, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.⁴⁷ § 43 odst. 2 tedy zužuje okruh osob, které trestní řád chápe jako poškozené a vyčleňuje ze subjektů adhezního řízení tzv. nepřímé oběti.

V zákoně o obětech trestných činů v § 2 odst. 2 a 3 je oběť definována takto:

„(2) Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

(3) Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.“⁴⁸

Z této definice je jasné, že obětí trestné činnosti nemohou být dle tohoto zákona právnické osoby. Je to z toho důvodu, že právnické osoby jako uměle vykonstruované subjekty nemohou pociťovat újmu subjektivně jako osoby fyzické.⁴⁹

Zákon o obětech zavádí i specifický druh oběti, tzv. „zvlášť zranitelnou oběť“. Tou se dle § 2 odst. 4 zákona o obětech myslí:

- a) *„dítě,*
- b) *osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,*
- c) *oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),*
- d) *oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované*

⁴⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁴⁸ Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

⁴⁹ GRĚVNA, T., Zákon o obětech trestných činů. In: Jelínek, J., Grěvna, T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 25

*zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.*⁵⁰

Zvlášť zranitelné oběti jsou oběti, u kterých je zvlášť zesíleno nebezpečí sekundární újmy, a proto mají oproti ostatním obětem určitá speciální práva. Mají právo například na bezplatnou odbornou pomoc, opatření k zamezení druhotné újmy, výslech osobou vyškolenou k provádění výslechů konkrétních zvlášť zranitelných obětí. Výslech těchto obětí by měl být úplný, aby se později nemusel opakovat.⁵¹ Tato práva mají pomáhat k šetření psychického stavu oběti a tedy k předcházení její sekundární viktimizace.

Klíčovým znakem u všech obětí je újma jim způsobená. Nezáleží na tom, zda oběť subjektivně újmu pociťuje nebo ne. Proto může být obětí malé dítě, které si neuvědomuje důsledky trestného činu, osoba, která si poškození spoluzavinila nebo člověk, kterému trestný čin vyhovuje (konzumenti drog). Rozhodujícím pro ustanovení do role oběti není tedy její subjektivní náhled, ale objektivní, společensky akceptované hledisko újmy.⁵²

Když si výše zmíněné shrneme, vychází nám, že pojmy poškozený a oběť by se v právním kontextu neměly zaměňovat. Nemůžeme říci, že by jeden z nich tvořil podmnožinu toho druhého. Zatímco pojem oběť je širší ve smyslu zahrnutí tzv. nepřímých obětí, tedy osob blízkých přímé oběti, pojem poškozený je širší ve smyslu zahrnutí právnických osob jako oprávněných subjektů adhezního řízení a možnosti převedení procesních práv s poškozeným spojena na právní nástupce. Když se ale podíváme hlouběji pod povrch, zjistíme, že i když formálně právnické osoby nejsou oběťmi dle zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, tak materiálně jim bude poskytnuta pomoc prostřednictvím obětí fyzických. Tím, že je právnická osoba umělá konstrukce vytvořená společností, tak také každou právnickou osobu musí zastupovat osoba fyzická, která jak hmotnou, tak psychickou újmu může pociťovat. Když se stejnou

⁵⁰ Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

⁵¹ JELÍNEK, J. a kol., Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 34-36

⁵² MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J., Kriminalistika. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 62

optikou podíváme na poškozeného, tak žádným opisem nemůžeme dojít k praktickému zařazení osoby, která sice trestným činem primárně poškozena nebyla, ale v důsledku poškození jiného jí byla také způsobena újma, pod tento pojem. V důsledku této úvahy by se dle mého názoru dalo říci, že pojem oběti trestného činu je komplexnější a zahrnuje poškozeného v celé jeho šíři.

Vytvořením podskupiny zvláště zranitelných obětí dochází dle mého soudu k změkčení úpravy a tedy i k zavádění lepšího přístupu k obětem. V zákoně o obětech trestných činů je kladen větší důraz na psychický stav a prožívání obětí. Proto se zabývá i obětí nepřímou. Tato oběť může totiž pociťovat velkou psychickou újmu např. ze ztráty blízké osoby, která by nikdy nebyla trestním řádem, díky jeho pojetí poškozeného, zohledněna.

3.2 Hierarchie a model viktimizace

Společnost na oběti trestných činů reaguje různě. Viktimizované osoby se tak setkávají s celou škálou reakcí od sympatie a empatické pozornosti až po zjevné odmítání, či dokonce očerňování. Tento jev nazývá viktimologie „hierarchií viktimizace.“ *„Hierarchie viktimizace odráží status obětí, který požívá ve společenském diskurzu a také v médiích. Hierarchie viktimizace reprezentuje tudíž žebříček akceptace a favorizování určitých typů obětí a kategorií viktimizace ve společnosti.“*⁵³ Díky médiím a jejich kladné či záporné pozornosti se hierarchie promítá také do přístupu oběti k vnějším zdrojům pomoci a podpory.

Na pomyslném vrcholu hierarchie stojí vize tzv. ideální oběti. Ideální oběť je slabá, nevystavuje se riskantním situacím, nenese žádný podíl na vzniku zločinu, pachatele neznala a nebyla s ním v žádném vztahu. Čím více se konkrétní oběť odlišuje od charakteristik ideální oběti, tím více se propadá na dno hierarchie viktimizace. Ačkoliv je teorie o ideální oběti mýtus a z výzkumů vyplývá, že se jedná o sociální konstrukt, který nekoresponduje s realitou, jde o sociální stereotyp ovlivňující nazírání na oběti zločinů a jednání s nimi.⁵⁴

Osoby, které dominantní většina vnímá jako nepříjemné nebo odpuzující, tedy obvykle zaujímají nižší místo v hierarchii viktimizace. Příkladem mohou být osoby bez domova, nezaměstnaní, jedinci s problémy s alkoholem či drogami, prostitutky, uprchlíci,

⁵³ ČÍRTKOVÁ, L., Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014, s. 27

⁵⁴ Tamtéž s. 27-29

žadatelé o azyl, mladí lidé, kteří přijali deviantní kulturní styl, fotbaloví fanoušci nebo radikální politické organizace. Funkcí policie bylo vždy tyto příslušníky skupin kontrolovat jako potenciální pachatele trestné činnosti. Policejní orgán tak ovlivňují zkušenosti a zaběhnuté stereotypy o těchto skupinách a neberou jejich oznámení vždy dostatečně vážně. To často vede ke stížnostem těchto sociálních skupin, že jsou nadměrně kontrolovány jako problémová část populace, ale nedostatečně kontrolovány jako oběti. Příslušníci těchto skupin si tak musejí status poškozeného těžce vybojovat.⁵⁵ Příkladem může být výzkum ve Velké Británii, kde 65 % obětí z řad homosexuálů a leseb uvedlo, že neoznámily policii trestný čin většinou proto, že se obávaly obtěžování ze strany policie a nevěřily, že by s nimi policie sympatizovala.⁵⁶ Přestupky a trestné činy způsobované těmito osobám tak ve velké míře zůstávají ve stádiu latence.

Už jsem zjistila, že příčinou neevidování trestného činu může být to, jak oběť vnímá společnost. Další důvody mohou být spojeny s tím, jak oběť vnímá sebe sama.

Vnímání oběti sebe sama jako oběť mi pomůže přiblížit rámcový model viktimizace. Tento psychologický model popisuje způsoby prožívání újmy u oběti v čase. Zahrnuje pět stupňů (fázi percepce, deklarace, přípravy na roli poškozeného, svědectví a fázi konsekventní realizace role poškozeného). Pro oznámení trestného činu jsou relevantní především fáze percepce a deklarace. Percepce je prvním stupněm sociálního procesu viktimizace, který začíná kriminálním skutkem, ale jeho předpokladem je mentální rozhodnutí osoby, na které byl skutek spáchán, že se stala obětí. Mentální proces vede k percepci a akceptaci role oběti. Ne vždy se osoba, které byla způsobena kriminálním chováním újma, cítí být obětí. Jedná se o jedince, kteří neposuzují jednání pachatele jako kriminální. Naopak je z důvodu běžné každodenní zkušenosti považují za zcela normální. Toto jednání se stává součástí jejich každodenního života a díky tomu považují toto jednání za „běžné“ (oběti domácího násilí). Dále se může jednat o osoby, které díky své rozumové a mravní nevypěstlosti nedokáží posoudit v době útoku, že se jedná o viktimizaci (sexuálně zneužívané děti v rodině). Stávají se také situace, kdy oběť

⁵⁵ U obětí z řad bezdomovců jsou nejčastějším pachatelem dle informací Bílého kruhu bezpečí policisté, kteří v incidentech s bezdomovci používají nepřiměřené násilí. Příslušníci policie údajně vyvážejí bezdomovce za Prahu, kde problémy řeší za pomoci fyzického násilí. Policisté skrývají své identifikační číslo, takže jsou často neidentifikovatelní. ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: IKSP, 2008, s. 51

⁵⁶ CARRABINE, E., *Criminology: a sociological introduction*. 2nd ed. New York: Routledge, 2009, s. 161

vnímá viktimizující incidenty za natolik banální, že nerozvine percepci oběti. Pokud tedy osoba, to co se jí stalo, neinterpretuje jako viktimizaci, nevnímá tedy samu sebe jako oběť a skutek nebude nahlášen jako trestný čin.⁵⁷

Ve fázi deklarace dochází k ukončení latence viktimizace dané osoby. Je zde možnost dvou cest. V případě první možnosti si oběť plně uvědomuje, že je obětí (došlo k percepci) a sama aktivně sděluje informace o činu svým blízkým anebo přímo podáním trestního oznámení. V druhém případě je oběť pasivní a k deklaraci dochází na základě úředního konání.⁵⁸ Díky této cestě může vyjít trestný čin najevo i tehdy, pokud se osoba, která byla poškozena na svých právech trestným činem, necítí být obětí.

V těchto dvou fázích se ve vysoké míře rozhoduje o tom, zda trestné jednání vyjde najevo nebo ne. Rozhodování oběti v těchto fázích ovlivňuje jejich povědomí o tom, co všechno může být trestným činem, jak se takovému trestnému činu bránit, kdo jim může pomoci, obraz orgánů činných v trestním řízení ve společnosti a především důvěra společnosti v tyto orgány.

3.3 Vztah pachatele a oběti

Mezi pachatelem a obětí existuje často předchozí vztah, který má vliv na proces viktimizace. Výjimku tvoří trestné činy z nenávisti, kdy je pachatel pro oběť neznámý a jeho jednání nepramení ze vztahu ke konkrétní osobě, ale spíše ze vztahu k určité skupině jedinců, kteří se vyznačují jistými neměnnými znaky (barva pleti, etnicita, národnost, víra atd.).⁵⁹ Pokud existuje mezi obětí a pachatelem vztah, může být objektivní (místo bydliště, stejné pracoviště) i subjektivní (manželství, příbuzenství, nepřátelství).

Tyto vztahy hrají odlišnou úlohu u různých druhů trestných činů. Zatímco u majetkových deliktů je jejich význam menší, u násilné a mravnostní kriminality hraje významnou roli. Relevanci mají i při ohlašování a vyšetřování trestných činů. Ovlivňují

⁵⁷ VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 193-194

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ KALIBOVÁ, K., *Oběti násilí z nenávisti jako zvlášť zranitelné oběti*. In: Jelínek, J., Gřivna, T., *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 161- 162

věrohodnost svědecké výpovědi oběti a její ochotu ke spolupráci při odhalování a vyšetřování trestného činu.⁶⁰

Pokud je mezi obětí a pachatelem pozitivní citový vztah, zůstává trestný čin většinou ve fázi latence. Oběť chce pachatele chránit, a proto trestný čin neoznámí. Lze se často setkat i s tím, že oběť trestný čin sice ohlásí, ale v průběhu trestního stíhání bere své oznámení zpět a mění svou výpověď ve prospěch obviněného. Zpětvzetí velkou měrou ovlivňuje nebezpečí sekundární viktimizace. Pokud oběť dojde k názoru, že jí nebude poskytnuta pomoc (např. vlivem neochoty přijmout oznámení orgánem činným v trestním řízení) může rezignovat a upadat do apatie.⁶¹

Z výzkumů je patrné, že například u násilných trestných činů je užší vztah mezi obětí a pachatelem v 74 procentech. Blízký vztah a tím i větší znalost oběti může usnadnit plánování trestného činu. Pachatel zná zvyky, slabé stránky oběti a může toho patřičně využít. Vzájemný vztah však může přispět i k vyšší pravděpodobnosti odhalení pachatele (snadnější identifikace obětí nebo případnými svědky, zaměření orgánů činných v trestním řízení na osoby v okolí oběti). Znalost informací oběti o pachateli může však být i příčinou spáchání trestného činu v rámci zemetání stop. Pachatel chce známého pouze okrást, ale protože ho dotyčný pozná, uchýlí se k vraždě.⁶²

Vztah mezi obětí a pachatelem může mít na oznamování trestného činu, jak už jsem výše zmínila, pozitivní i negativní vliv. V jistých případech citové pouto k pachateli působí negativně a oběť zůstává latentní. Z mého pohledu tento negativní vliv nad pozitivním převažuje. I když literatura uvádí, že pokud je mezi obětí a pachatelem vztah, může dojít k brzkému odhalení pachatele, týká se tento úsudek převážně násilných trestných činů. Policejní orgány nejdříve pátrají v oblasti osob, které se s obětí znaly, oběť je ale většinou už mrtvá, nezvěstná nebo je tu jiný z důvodů, pro který nemůže vypovídat. Jsem toho názoru, že vztah k pachateli má na oznámení trestného činu obětí téměř vždy negativní vliv.

⁶⁰ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 117-118

⁶¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J., Kriminalistika. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 65-66

⁶² STAŇKOVÁ, L., ŠČERBA, F., VICHLENDÁ, M., Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014, s. 185-186

3.3.1 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Reflexi vztahu pachatele a oběti v sobě zahrnuje trestní řád prostřednictvím institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného. V § 163 Trestního řádu jsou taxativně vyjmenovány trestné činy, u kterých je k trestnímu stíhání pachatele za potřebí souhlasu poškozeného, pokud ho pojí k pachateli blízký vztah. Týká se to všech osob, které mohou jako svědci odepřít výpověď dle § 100 odst. 2 TŘ. Úprava tím prolamuje zásadu oficiality a legality ve prospěch poškozeného s cílem řešit situace, kdy postih pachatele negativně dopadá i na samotného poškozeného. Ponecháním dispozičního práva k postihu pachatele zákon šetří citové a jiné vazby poškozeného k pachateli před potřebou potrestání.⁶³

Souhlas poškozeného je třeba vyžádat před zahájením trestního stíhání nebo ihned poté, co se orgán činný v trestním řízení dozví o blízkém vztahu poškozeného k obviněnému. Souhlas se stíháním je závislý na právní kvalifikaci trestného činu, nikoli na samotném skutku. Pokud se v průběhu řízení dojde k závěru, že právní kvalifikace skutku je chybná, musí se okamžitě vyžádat souhlas poškozeného se stíháním pro nově kvalifikovaný trestný čin. Pokud je to třeba, resp. pokud to nová právní kvalifikace umožňuje, je třeba zahájit trestní stíhání nebo v něm pokračovat bez souhlasu poškozeného, i když byl pro dřívější (chybně kvalifikovaný) trestný čin souhlas odepřen. V případě potřeby souhlasu s trestním stíháním je jeho odepření důvodem nepřípustnosti trestního stíhání dle § 11 odst. 1 písm. k). Pokud poškozený jednou souhlas výslovně odepře nebo ho vezme zpět, nemůže toto své rozhodnutí již měnit.⁶⁴

Souhlasu je třeba, pokud je poškozeným fyzická osoba. V případě, kdy je poškozeným právnická osoba, souhlasu není třeba. Je to z toho důvodu, že právnická osoba nikdy nemůže být k pachateli ve vztahu, který zakotvuje ustanovení § 100 odst. 2 TŘ. Toto pravidlo platí i v případě, kdy je člen statutárního orgánu nebo společník právnické osoby ve vztahu k obviněnému uvedeném v § 100 odst. 2 TŘ. Taková osoba totiž v důsledku nenesé následky spojené s dispozicí majetkem.⁶⁵ Nejvyšší soud tedy vykládá § 163 odst. 1 TŘ restriktivně a dovozuje, že u právnických osob se svolení s trestním stíháním z povahy věci nemůže uplatňovat.

⁶³ STŘÍŽ, I. In: Draštíková, A., Fenyk, J. a kol., Trestní řád: Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 1222-1223

⁶⁴ Tamtéž s. 1244-1245

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu 3 Tdo 709/2010 ze dne 19. ledna 2011

Institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním není v českém právním systému příliš dlouhou dobu. Byl do trestního řádu zanesen novelou z roku 1990. Do přijetí této novely byly orgány činné v trestním řízení povinny stíhat z úřední povinnosti všechny trestné činy, o kterých se dozvěděly, a to bez ohledu na vyjádření poškozeného. V tomto případě se upřednostňovalo dopadení pachatele před práním poškozeného. Zásada oficiality a legality se tedy do jisté míry upozadila až roku 1990. Významnou úpravu trestního stíhání se souhlasem poškozeného pak přinesla ještě novela z roku 2001, která do trestního řádu včlenila § 163a. Toto ustanovení vyjmenovává podmínky, při jejichž splnění se neuplatní souhlas poškozeného, a i když se jedná o trestný čin uvedený v § 163, mohou orgány činné v trestním řízení stíhat pachatele bez souhlasu.⁶⁶

V § 163a jsou tedy vyjmenovány případy, kdy souhlasu není třeba, protože veřejný zájem na postihu převyšuje zájmy poškozeného, resp. existují okolnosti, které vylučují, aby poškozený svůj zájem správně posoudil. Jedná se o případy, kdy byla trestným činem způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, poškozený je osoba mladší 15 let nebo je zjevné, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.⁶⁷

Fenomén souhlasu poškozeného může silně ovlivňovat míru latence. §163 je v trestním právu upřednostňována svobodná volba poškozeného před zájmem společnosti. Míra latentní kriminality se díky tomuto ustanovení dle mého názoru zvýší. Trestné činy totiž nebudou moci být stíhány a nedostanou se do evidencí. Vyvstává zde ale filosofická otázka, jestli to je špatně. Každý člověk je svobodnou bytostí, a pokud se rozhodne, že souhlas se stíháním podat nechce, protože by třeba tak jeho újma byla vyšší, mělo by se to respektovat.

⁶⁶ JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 274

⁶⁷ JELÍNEK, J. a kol., Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 7. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 901- 903

4 Rozdělení kriminality podle druhů trestných činů

Kriminalitu můžeme rozdělovat podle různých hledisek. Může se členit dle jednotlivých paragrafů trestního zákona, jednotlivých hlav TZ, podle osoby pachatele, poškozeného, podle kriminalistických kritérií či operativních kritérií.⁶⁸ Rozhodla jsem se pro potřeby své diplomové práce využívat členění policejní statistiky, jak ho uvádí i Roman Svatoš v citované publikaci.

Policie ČR člení kriminalitu na **obecnou** a **hospodářskou**, přičemž kriminalitu obecnou dále dělí na kriminalitu násilnou, mravnostní, majetkovou, zbývající, ostatní a vojenské trestné činy. V této kapitole se budu věnovat hlavním druhům kriminality, a zaměřím se na míru, jakou se podílejí na kriminalitě latentní.

4.1 Násilná kriminalita

„Násilná trestná činnost je taková trestná činnost, jejíž významnou charakteristikou je fyzické poškození či usmrcení konkrétní osoby (osob), event. přítomnost záměru takový následek způsobit (pokus).“⁶⁹ Toto je nejobvyklejší definice násilné kriminality. Jedná se o užší definici zahrnující v sobě užití fyzického násilí proti osobě. V kriminologické teorii se však objevuje i definice širší, která zahrnuje také psychické (verbální) násilí a násilí proti věci. Jelikož se jedná o pojem zcela kriminologický a nikoli právní, trestní právo tento pojem vůbec nepoužívá a neuvádí násilné trestné činy jako ucelenou skupinu.⁷⁰ Násilné trestné činy tak můžeme nalézt v mnoha hlavách zvláštní části TZ. Jedná se o Trestné činy proti životu a zdraví (hlava I.), Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství (hlava II.), Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (hlava III.), Trestné činy obecně nebezpečné (hlava VII.), Trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (hlava IX.), Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných (hlava X.) a některé další trestné činy uvedené samostatně v jiných hlavách TZ.⁷¹

⁶⁸ SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 34

⁶⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 397-398

⁷⁰ ZOUBKOVÁ, I. et al., Kriminologický slovník. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 85-86

⁷¹ SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 114

Tento druh kriminality patří k těm nejzávažnějším typům kriminality, jelikož útočí na podstatu lidského života a zdraví. Díky této závažnosti je společnost nucena přisuzovat důležitost potírání násilných trestných činů a orgány činné v trestním řízení věnují tomuto druhu kriminality maximální pozornost. V jejím důsledku dochází k vysoké objasňenosti a nízké míře latence většiny násilných trestných činů.⁷²

Podíl násilné kriminality na kriminalitě celkové byl v roce 2018 jen 7 %. Objasňenost se přibližuje k 70 % a páčání tohoto druhu trestné činnosti meziročně kleslo jen o 1 % (oproti roku 2017, kdy pokleslo o 4 %). Vražd, jako nejzávažnějšího trestného činu, bylo na území České republiky spácháno za rok 2018 116, přičemž došlo k objasnění 90 % z nich, což je o 4 % méně než v předchozím roce. Loupeží bylo spácháno 1 376, přičemž došlo k trojnásobnému procentnímu poklesu (12 %) oproti roku 2017. Objasňenost loupeží byla 63 %. Byl zaznamenán nárůst pachatelů z řad cizinců související s příchodem pracovní síly ze zahraničí.⁷³

4.2 Majetková kriminalita

Tento druh kriminality tvoří převážnou část celkové kriminality a tím i kriminality latentní. Podstatou je útok proti majetku fyzických a právnických osob. Trestním právem je vymezena převážně v Hlavě V. zvláštní části TZ.⁷⁴ V kriminologii existují tři pojetí majetkové kriminality. Pro první pojetí je charakteristické zmocnění se majetku. Sem patří zejména krádeže, podvody či zpronevěra. Druhá skupina se vyznačuje poškozováním majetku. Sem můžeme zařadit poškozování cizí věci. Pro třetí pojetí je typické využití trestné činnosti jiné osoby.⁷⁵ Dříve sem patřilo podílnictví, po změně právní úpravy novelou z roku 2018 tato skutková podstata rozšířila skutkové podstaty legalizace výnosů z trestné činnosti, ať už úmyslné či nedbalostní.

Primárním objektem všech trestných činů zařazených do majetkové kriminality jsou tedy vlastnické vztahy a majetek. I mnoho dalších trestných činů se vyznačuje majetkovým aspektem (pytláctví, loupež, vydírání). Jejich primární objekt je však jiný. Z okruhu majetkové kriminality jsou ale vyřazovány i trestné činy, jejichž skutkové

⁷² Tamtéž s. 113

⁷³ DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018. Praha: IKSP, 2019, s. 12-16

⁷⁴ SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 153

⁷⁵ ZOUBKOVÁ, I. et al., Kriminologický slovník. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 84

podstaty spadají do trestných činů majetkových, jsou však spáchány při hospodářské nebo obchodní činnosti, a proto je kriminologové řadí do kriminality hospodářské. Toto členění se odráží v problémech při tvorbě statistik. Různé orgány totiž vykazují statistiky, do kterých řadí odlišné druhy útoků různý způsobem.⁷⁶

V roce 2018 tvořila dle policejních statistik majetková kriminalita 51 % registrované kriminality. Počet spáchaných skutků byl 98 670. Meziročně nastal pokles registrovaných majetkových trestných činů o 9 %. Objasněna byla asi čtvrtina majetkové kriminality. Nejvíce bylo jako každý rok krádeží, i když se jejich počet oproti loňskému roku snížil o 10 % na 59 438 skutků.⁷⁷

4.3 Mravnostní kriminalita

Tento druh kriminality je velice specifický. Je spjat s pohlavním pudem a jeho hlavním rysem je sexuální potřeba. Mravnostní kriminalita tvoří minimální podíl celkové trestné činnosti, má však svou specifickou závažnost. Trestné činy nalezneme převážně v Hlavě III. zvláštní části TZ jako Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Do mravnostní kriminality spadají dva okruhy trestných činů. Sexuální trestné činy a trestné činy spojené s prostitucí.⁷⁸

U sexuální kriminality se jedná o ukájení pohlavního pudu ve společnosti neakceptovatelné formě. Tato kategorie tak zahrnuje jednání proti vůli jiné osoby nebo jednání, které nerespektuje trestním právem stanovený počáteční věk pro sexuální chování. V těchto případech pak hrozí nebezpečí poškození tělesného, duševního a mravního vývoje (jedná se především o znásilnění a pohlavní zneužívání).⁷⁹

U kriminality spojené s prostitucí je důležité uvést, že prostitute není v České republice regulována a sama o sobě tak není v zásadě trestnou. Pokud se však naplní znaky skutkových podstat kuplířství nebo prostitute ohrožující mravní vývoj dětí, tak se samozřejmě o trestnou činnost jedná a toto jednání bude stíháno.

⁷⁶ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 388-389

⁷⁷ DIBLÍKOVÁ, S. a kol., *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018*. Praha: IKSP, 2019, s. 12-13

⁷⁸ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 298

⁷⁹ ZOUBKOVÁ, I. et al., *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 85

Oběti této formy kriminality většinou tuto trestnou činnost vůbec neoznámí orgánům policie, případně ji oznámí s velkou časovou prodlevou. Je to způsobeno tím, že se jedná o intimní oblast lidského života, která je před společností silně utajována. Je odhadováno až desetkrát více trestných činů v této oblasti než je skutečně registrováno a tento druh kriminality se tak potýká s nejvyšší mírou latence.⁸⁰

Mravnostní kriminalita tvořila v roce 2018 jen 1 % celkové registrované kriminality. Počet spáchaných trestných činů jako už v předchozích letech dále roste oproti roku 2017 o 12 % a objasněnost těchto skutků poklesla na 66 %. Nejvíce bylo evidováno trestných činů sexuálního zneužívání a znásilnění (651 skutků). Momentálně vzniká trend páchaní této trestné činnosti prostřednictvím sociálních sítí a internetu.⁸¹

4.4 Hospodářská kriminalita

Hospodářská kriminalita tvoří samostatnou kategorii stejně jako kriminalita obecná kam řadíme kriminalitu násilnou, majetkovou a mravnostní. S definováním tohoto druhu kriminality bývají značné problémy a často je tak účelově definována dle konkrétní potřeby. „*I přes problémy s jednoznačnou definicí lze hospodářskou kriminalitu v zásadě charakterizovat jako protiprávní ekonomické jednání, kterým byl dosažen finanční nebo jiný prospěch na úkor konkrétního ekonomického subjektu (stát, obchodní společnost, fond, fyzická osoba apod.) a které naplňuje zákonné znaky skutkových podstat konkrétních trestných činů.*“⁸² Zdrojem této kriminality jsou hospodářské trestné činy vymezené ve stejnojmenné Hlavě IV. zvláštní části TZ. Tyto trestné činy jsou uspořádané do čtyř oddílů podle jejich druhu na trestné činy proti měně a platebnímu prostředku, trestné činy daňové, poplatkové a devizové, trestné činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží a trestné činy proti průmyslovým právům a proti autorskému právu. Roztroušeny po jiných hlavách jsou další případy trestných činů, které mohou narušovat hospodářskou soutěž. Zvláštní význam zaujímají dva průnikové okruhy jednání. Jedná se o trestné činy korupční povahy a trestné činy legalizace výnosů z trestné

⁸⁰ SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 135-138

⁸¹ DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018. Praha: IKSP, 2019, s. 12-16

⁸² GRŮVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 332

činnosti (tzv. praní špinavých peněz).⁸³ Tím že se podílnictví jako skutková podstata zrušilo, tak některé případy trestných činů legalizace výnosů z trestné činnosti budou spadat do kriminality majetkové a některé do kriminality hospodářské.

Oproti obecné kriminalitě je u kriminality hospodářské odhadována vyšší latence. Je to způsobeno především:

- : anonymitou obětí,
- : absencí zájmu osob z hospodářské sféry na odhalení,
- : falešnou solidaritou (obdiv nad tím, že úspěšný podnikatel dokázal okrást stát),
- : nedůvěrou v orgány činné v trestním řízení (předpoklad, že nebudou mít zájem zabývat se složitými kauzami, kde je výsledek nejistý).⁸⁴

V rámci policejní statistiky za rok 2018 tvořila hospodářská kriminalita 13 % z celkové registrované kriminality.⁸⁵ Objasněnost hospodářských trestných činů se v tomto roce pohybovala na 54 %. Přibližně čtvrtinu ze všech těchto trestných činů zaujímal trestný čin neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku. Vysokou četnost mají také úvěrové a pojistné podvody, trestná jednání při zadávání veřejných zakázek a porušování povinnosti při správě cizího majetku. Od majetkové trestné činnosti se ta hospodářská odlišuje především výší způsobených škod. Ta se v roce 2018 snížila na 10,6 mld. Kč. Nejvyšší podíl škod na celkové výši mají trestné činy krácení daně, podvodu a zneužívání informací a postavení v obchodním styku.⁸⁶

4.5 Ostatní a zbytková kriminalita

Ostatní kriminalita zahrnuje velmi nesourodý soubor trestných činů, které spolu nemají mnoho společného. Do tohoto celku se zpravidla řadí trestný čin maření výkonu

⁸³ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 332-333

⁸⁴ SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 174

⁸⁵ Musím však upozornit, že policejní statistiky nečlení typy kriminality podle hlav trestního zákoníku a tudíž se výstup o hospodářské kriminalitě může lišit oproti justičním statistikám.

⁸⁶ DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018. Praha: IKSP, 2019, s. 12-14

úředního rozhodnutí a vykázání, drogové delikty, výtržnictví a některé další trestné činy.⁸⁷

Zbytkovou kriminalitu tvoří trestné činy, které nejsou zařazené do obecné ani hospodářské kriminality. Jedná se většinou o delikty snadno zjistitelné jako je zanedbání povinné výživy, jízda pod vlivem návykové látky, trestné činy související s dopravními nehodami a další.⁸⁸

Dohromady tyto druhy trestné činnosti představují více jak čtvrtinu kriminality registrované a vykazují vysokou míru objasněnosti – zbývající asi 86 % a ostatní nad 75 %.⁸⁹

⁸⁷ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 158-159

⁸⁸ SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 35

⁸⁹ DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018. Praha: IKSP, 2019, s. 12

5 Rozbor vybraných trestných činů s vysokým stupněm latence

V této kapitole se zaměřím na vybrané trestné činy, které se vyznačují vysokou mírou latence. Právně je definuji a zařadím do systému, přiblížím statistiky páchaní, uvedu možné důvody latentnosti. V České republice byla vydána v roce 2019 nová viktimizační studie s daty vztahujícími se k roku 2017, kterou bych v této části ráda zmínila, a pokud to půjde, tak i u mnou vybraných skutků rozvedla její výsledky. Na závěr navrhu možnost snížení latence, jak jí předcházet a jestli je snižování latence a míry páchaní trestného činu dle mého názoru reálně možné.

5.1 Krádež

Krádež jako trestný čin je definovaná v Trestním zákoníku v § 205. Krádež postihuje chráněné hodnoty jako je vlastnictví věci, držba věci, ale i faktickou dispozici s věcí. Podstatou vymezenou v § 205 odst. 1 TZ je to, že si pachatel přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a současně naplní některý z těchto alternativních znaků:

- a) způsobí tak škodu nikoli nepatrnou,
- b) čin spáchá vloupáním,
- c) bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí,
- d) čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě,
- e) čin spáchá na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace osob.

Předmětem krádeže může být jakákoliv cizí věc. Věcí se v tomto případě rozumí i ovladatelná přírodní síla, živá zvířata, listinné cenné papíry nebo zpracované oddělené části lidského těla (paruka z lidských vlasů). Z povahy věci je jasné, že předmětem krádeže nemůže být věc nemovitá. Je ale možné součást věci nemovité oddělit a udělat z ní tak věc movitou.⁹⁰

Z kriminologického hlediska se krádež zařazuje do majetkové kriminality, jejíž obecné znaky jsem popsala v předchozí kapitole. Policie ČR krádeže dále klasifikuje na krádeže prosté (naplňují znaky trestného činu obsažené v § 205 TZ) a krádeže vloupáním

⁹⁰ JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 650-652

(dochází zde k naplnění kromě § 205 TZ také § 178 TZ). Dle policejních statistik se krádeže prosté dále člení na:

- : krádeže kapesní
- : krádeže při pohlavním styku
- : krádeže jiné na osobách
- : krádeže mezi zaměstnanci na pracovištích
- : krádeže dvoustopých motorových vozidel
- : krádeže jednostopých motorových vozidel
- : krádeže věcí z automobilů
- : krádeže součástek motorových vozidel
- : krádeže jízdních kol
- : krádeže domácího zvířectva
- : krádeže v bytech
- : krádeže věcí na nádražích
- : krádeže během jízdy v dopravním prostředku
- : krádeže v objektech se starožitnostmi a uměleckými předměty
- : krádeže v jiných objektech
- : krádeže ostatní. ⁹¹

Za rok 2018 policie evidovala 59 438 krádeží prostých. Vysokou měrou se na nich podílely krádeže v jiných objektech (15 172), krádeže věcí z aut (12 250) a kapesní krádeže (8 770). Co se týká objasněnosti, tak nejnižší mírou vyřešení se těší krádeže věcí na nádražích (5,7 %), krádeže během jízdy v dopravním prostředku (6,3 %) a kapesní krádeže (7,9 %). Všechny tři mají společné, že k nim dochází na místech s velkým počtem osob a tedy není možné zjistit, kdo věc ukradl. Velmi často je tento druh trestné činnosti páčán organizovaně a podílí se tak na něm více osob. „*Jedna tipuje potenciální oběť, druhá vyvolá rozruch, třetí odcizuje a předává opodál stojící čtvrté osobě, která s lupem odchází.*“ ⁹² Naopak 100%ní míru objasněnosti mají krádeže při pohlavním styku, jelikož osoba okradená pachatele dokáže identifikovat, neboť s ním pohlavní styk provozovala. Vysoké objasněnosti se také těší krádeže v bytech (45,7 %). Jde o případy, kdy nebyla

⁹¹ Statistické přehledy kriminality za rok 2018 dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

⁹² SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 163

překonána překážka k proniknutí do bytu. Byt byl odemčený nebo oběť pachatele pozvala dál. Tím pádem je možná identifikace pachatele a míra objasněnosti je vyšší.

Pokud se jedná o krádeže vloupáním, policejní statistika je člení takto:

- : krádeže vloupáním do obchodů
- : krádeže vloupáním do výkladních skříní
- : krádeže vloupáním do restaurací a hostinců
- : krádeže vloupáním do ubytovacích objektů
- : krádeže vloupáním do kiosků
- : krádeže vloupáním do jídelen, závodních kuchyní a stravovacích zařízení
- : krádeže vloupáním do objektů se starožitnostmi
- : krádeže vloupáním do kulturních objektů
- : krádeže vloupáním do pokladen a pancéřových skříní
- : krádeže vloupáním do výpočetních středisek
- : krádeže vloupáním do škol
- : krádeže vloupáním do bytů
- : krádeže vloupáním do víkendových chat soukromých osob
- : krádeže vloupáním do rodinných domů
- : krádeže vloupáním do ostatních objektů.⁹³

Policie v roce 2018 evidovala 21 151 krádeží vloupáním. Objasněno bylo jen 23,7 % z nich. Největší množství krádeží vloupáním bylo evidováno jako krádeže vloupáním do ostatních prostor, pod kterými si můžeme představit převážně sklady (11 739). Dále pak vysoké zastoupení má vloupání do rodinných domů (2 553) a bytů (2 171). Tyto dva trestné činy můžeme brát i jako nejzávažnější, jelikož se vloupáním narušuje právo na domovní svobodu. Nejvyšší míře objasněnosti se těší vloupání do výpočetních středisek (100 %) a krádeže vloupáním do výkladních skříní (43,5 %). Je to s největší pravděpodobností díky kamerovým systémům a podobným způsobům zabezpečení těchto objektů. Pokud se však podíváme na policejní statistiky třeba z roku 2011, zjistíme, že počet krádeží formou vloupání se výrazně snížil a to více jak o polovinu.

⁹³ Statistické přehledy kriminality za rok 2018 dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

5.1.1 Poznatky o krádežích z viktimizační studie

Krádeže patří mezi kriminální skutky, u kterých se dá využít výzkumů viktimizace. Tento druh incidentů je totiž definován a objektivně obětí vnímán jako trestný čin. Studie se věnuje jen určitým druhům krádeží, a to krádežím aut, věcí z aut, motocyklů, kol, kapesním krádežím a vloupáním do bytů a rekreačních objektů. Nepokrývá tedy všechny druhy trestného činu krádeže, které evidují policejní statistiky.⁹⁴

Studie se snaží postihnout míru latence, a tudíž se obětí ptá, zda svou zkušenost s trestným činem nahlásily. Občané často hlásí krádeže motorových vozidel a vloupání do obydlí a chat. Při ohlášení těchto deliktů hraje velkou roli možné pojistné plnění, pro které je ohlášení podmínkou. Oproti tomu případy krádeží osobních věcí jsou obětí ohlášeny jen ve 38 %. Důvodem bývá obava, zvláště u krádeží registrovaných obětí s časovým odstupem, že pravděpodobnost dopadení pachatele a vrácení majetku je nízká, a osoby nejsou proto ochotny absolvovat proces na policii při ohlášení. Na rozhodování obětí, zda čin ohlásit nebo ne, má velký vliv důvěra v policii. Důvěra v policii se především odvozuje od zkušenosti s její prací. Důležité jsou tedy výsledky činnosti policie po nahlášení. U těchto majetkových deliktů je objasněnost dle této studie nízká. U krádeží aut byl pachatel dopaden jen ve 24 % případů, u ostatních druhů krádeží je číslo objasněnosti ještě nižší. Ke snižování latence také přispívá dosažení pocitu spravedlnosti u obětí.

Z výzkumu vyplývá spokojenost méně jak třetiny viktimizovaných, přičemž nejvyšší míra zadostiučinění je evidována u obětí krádeží aut. Na této situaci je zajímavé, že ačkoliv objasněnost tohoto deliktu činila jen 24 %, pocit dosažení spravedlnosti deklarovalo 32 % obětí. Roli na tomto výsledku hraje opět pojistné plnění. Podobný trend se vyskytuje i u vloupání do chat. V ostatních případech obětí nevnímaly pocit spravedlnosti z důvodů neaktivity policie, nevyřešení případu, nedopadení pachatele či neuhrazení pojistky. K prohlubování latence tak může dle výzkumu přispívat nedostatečná aktivita a odbornost policie. K tomu se přidává i malý počet dopadení pachatele a odškodnění obětí.⁹⁵

⁹⁴ ROUBALOVÁ, M. a kol., *Oběti Kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. 1. vydání, Praha: IKSP, 2019, s. 13-21

⁹⁵ ROUBALOVÁ, M. a kol., *Oběti Kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. 1. vydání, Praha: IKSP, 2019, s. 99-107

5.1.2 Prevence páchání krádeží

Východiskem pro snižování majetkové kriminality jsou opatření v sociální oblasti. Důraz by měl být kladen na výchovu dětí a mládeže jak v rodinách, tak dále pak ve školních zařízeních a při mimoškolních aktivitách. Preventivní charakter může mít také vytváření pracovních míst, rekvalifikačních, vzdělávacích a výcvikových kurzů, tedy opatření cílená k snížení nezaměstnanosti.⁹⁶ I v šetření veřejného mínění se na prvním místě vyskytuje podpora takových programů jako způsob boje s příčinami deviantního chování ve společnosti. Další příčinou je dle vybraného vzorku respondentů drogová závislost, tudíž i zavádění programů vedoucích k úspěšnému léčení drogových závislostí má v populaci vysokou podporu.⁹⁷

Pro snižování latence by se v sociální oblasti prevence mělo cílit na obraz orgánů činných v trestním řízení v povědomí obyvatel. Ohlašování krádeží je hlavní způsob, jak se policie o trestné činnosti dozvídá, a proto by měla v občanech vzbuzovat důvěru. Jsou zaváděny policejní hlídky, které mohou pachatele odradit a vzbuzovat dojem, že policejní orgány jsou aktivní. Bohužel policii nepomáhá fakt velmi nízké objasňenosti krádeží. Je otázkou, zda je v tomto případě chyba na straně policie nebo není reálné případy krádeží jako takových vůbec vyřešit.

V omezování majetkové kriminality a k zjednodušení práce orgánů činných v trestním řízení slouží opatření v rámci situační prevence. Jedná se zejména o různá technická zabezpečení. Většina těchto prostředků sice nemůže pachatelům v trestné činnosti zabránit, může ji však podstatně ztížit a napomoci tak k rychlejšímu dopadení. Zabezpečením mohou být bezpečnostní zámky, různé alarmy či vrátný v bytovém domě.⁹⁸ Hojně zaváděným technickým řešením jsou kamerové systémy. Účinky kamerových systémů na snižování kriminality ale nejsou příliš veliké. Z výzkumů je účinnost patrna jen na snižování krádeží motorových vozidel zaváděním kamer na parkovištích.⁹⁹ Dle mého názoru sice kamerový systém nepřispívá k výraznému snižování celkové kriminality, ale může vést ke snížení kriminality latentní. Kriminalita

⁹⁶ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 394

⁹⁷ HOLAS, J., VEČERKA, K., *Stát a občan v prevenci kriminality*. 1. vydání, Praha: IKSP, 2013, s. 76-78

⁹⁸ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 326-327

⁹⁹ GILL, M., SPRIGGS, A., *Vyhodnocení účinků kamerových systémů*. 1. vydání. Praha: IKSP, 2007, s. 8

se z latentní přelévá do kriminality registrované - a to může vypadat tak, že kamerový systém přispívá ke zvyšování kriminality. Policie není závislá na ohlášení trestné činnosti obětí a může sama z vlastní iniciativy jednat. Navíc záznam z kamer může sloužit jako důležitý důkazní prostředek, čímž přispívá ke zvýšení objasňenosti trestných činů a ke zvyšování důvěry v policejní orgány.

Tato preventivní opatření je vhodné doplnit dostatečnou mírou represe u pachatelů, kteří již trestnou činnost spáchali. Mělo by se tím zabránit výhodnosti páchaní trestných činů. Doporučuje se používat celou škálu majetkových trestů a ochranných opatření.¹⁰⁰ Cílem těchto represivních strategií je odradit pachatele od páchaní dalšího trestného činu (recidivy) a také potenciálního pachatele od spáchání deliktu.

5.2 Korupce - úplatkářství

Korupce je významným světovým fenoménem, který ale nelze přesně definovat. Na mezinárodní úrovni zatím nedošlo ke sjednocení pohledu na to, co je a co není korupce. To co je v některé zemi běžnou praxí, která není postavena mimo zákon, je v jiné zemi korupcí.¹⁰¹ V České republice je pojem na vládní úrovni vysvětlován takto: „*Korupci lze charakterizovat jako vztah dvou stran (přičemž i v tomto smluvním vztahu platí, že na jedné straně může být více subjektů), ve kterém jedna strana poruší své povinnosti, především pak zneužije určitou pravomoc (zneužití pravomoci v sobě zahrnuje též zneužití postavení), za což získá neoprávněné zvýhodnění pro sebe nebo jiného, a to z vlastního podnětu nebo z podnětu jiné osoby, přičemž i druhá strana získá určité neoprávněné zvýhodnění pro sebe nebo jiného, a mezi porušením povinnosti a neoprávněným zvýhodněním je souvislost (spojitost).*“¹⁰²

Někdy bývá korupce zaměňována s pojmem úplatkářství. Jedná se ale o dva odlišné koncepty. Úplatkářství je jednou z forem korupce. V českém právním systému je tento pojem dobře definován třemi trestnými činy v § 331 až 333 TZ. Jedná se o přijetí úplatku (§ 331), podplácení (§ 332) a nepřímé úplatkářství (§ 333). Mezi pojmem

¹⁰⁰ VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 396

¹⁰¹ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol., Trestní zákoník. Komentář. II. Díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 2614

¹⁰² VLÁDA ČR. Interní protikorupční program Úřadu vlády České republiky [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/Boj_s_korupci_na_Uradu/protikorupcni-program/IPP-UV-CR_cervenec-2019_aktualizace.pdf [cit. 2020-02-07].

korupce a úplatkářství je tedy vztah obecného a zvláštního. Tím pádem úplatkářství je i korupcí, ale korupce není jen úplatkářství.¹⁰³ Korupční jednání nemusí být trestně postižitelné, i když po stránce morální se jedná o jednání odsouzeníhodné. Úplatkářství je však formou, která trestně postižitelná je. Korupce má mnoho dalších forem jako je např. nepotismus,¹⁰⁴ klientelismus,¹⁰⁵ zneužívání pravomoci, zpronevěra či vydírání. Dle Petrovského se dá do korupce řadit i tzv. jednání „do zásoby“ (osoba poskytne někomu určitou službu a čeká na příležitost, kdy ji bude moci dotyčný odčinit).¹⁰⁶

České trestní právo nezná pojem korupce, ale používá pojem úplatkářství, který zakotvuje TZ třemi skutkovými podstatami. V případě trestného činu přijetí úplatku a trestného činu podplácení je chráněn zájem na řádném, nestranném a zákonném obstarávání věcí obecného zájmu a dále pak zájem na ochranu podnikatelských vztahů před úplatkářstvím. Narušovat tyto zájmy může jak fyzická tak právnická osoba. Oproti těmto dvěma skutkovým podstatám je zájem chráněný trestným činem nepřímého úplatkářství vymezen úžeji. Postihuje jen situace, kdy je úplatně působeno na výkon pravomoci úřední osoby, a tedy nepůsobí na jakoukoli osobu obstarávající věci veřejného zájmu. Úplatkem se ve všech třech případech myslí jakákoli neoprávněná výhoda, která může být představována jak majetkovým obohacením, tak i jiným nenárokovým zvýhodněním.¹⁰⁷ Není stanoveno, jaké minimální hranice musí úplatek dosahovat. Když se právní úprava úplatkářství vezme teoreticky do důsledků, je úplatkem i poskytnutí bonboniéry či lahve vína. V praxi soudu by se ale poskytnutí/přijetí úplatku nízké hodnoty neklasifikovalo jako trestný čin, jelikož není naplněna tzv. materiální stránka, tedy společenská škodlivost jednání a dostatečný význam napadeného zájmu.¹⁰⁸

¹⁰³ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 353

¹⁰⁴ Prosazování příbuzného nebo oblíbené osoby do významných pozic.

¹⁰⁵ Vztah osobní reciproční závislosti dvou subjektů zpravidla mocensky nerovných.

¹⁰⁶ PETROVSKÝ, K., Korupce po česku aneb korupce očima průměrného Čecha. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia a.s., 2007, s. 18-19

¹⁰⁷ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol., Trestní zákoník. Komentář. II. Díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 2613-2633

¹⁰⁸ PETROVSKÝ, K., Korupce po česku aneb korupce očima průměrného Čecha. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia a.s., 2007, s. 70

Dle policejních statistik by se mohlo zdát, že korupční jednání není příliš velkým problémem. Opak je však pravdou v důsledku vysoké míry latence. Odhady jsou vysoké, ale procento objasněnosti je velmi nízké. Hlavním důvodem je neexistence přímé oběti. Specifikem korupce je vztah subjektů. Strana uplácující i uplácená je v pozici pachatele trestného činu. Za oběť se pak dá považovat právem chráněný společenský zájem, případně další osoby, které se mohou na základě korupčního jednání cítit na svých právech dotčeny.¹⁰⁹ I tady však vyvstává problém: aby se poškozené osoby mohly bránit proti dotčení svých práv, musí vědět, že dotčeny byly. U tohoto druhu trestné činnosti chybí tedy klasický vztah pachatele a přímé oběti. Proto je míra ohlašování tak nízká. Osoba, která ohlašuje spáchání trestného činu, je nejčastěji sama oběť nebo osoba oběti blízká. V tomto případě, ale ani jedna strana ohlásit trestný čin nechce, jelikož z něj mají obě strany nějaký profit. Ten, kdo tímto jednáním poškozen je a potenciálně by delikt mohl nahlásit, se o něm tedy nikdy nedozví. O skutečné míře korupce tak můžeme vést jen dohady. Určitou představu o její rozsáhlosti nám mohou poskytnout průzkumy veřejného mínění. Nesmíme však zapomenout, že tyto výzkumy neposkytují měření skutečné korupce, ale jen zjišťují názory respondentů o rozšíření korupce na daném území.¹¹⁰

5.2.1 Index vnímání korupce (CPI) a další průzkumy veřejného mínění

Index CPI je ukazatelem, který vydává mezinárodní nevládní organizace Transparency International. Organizace tím vytváří za pomoci odborníků, obchodníků a veřejnosti pořadí jednotlivých států ve zkorumpovanosti veřejného sektoru. Je to nejpoužívanější světový ukazatel korupce. Jedná se o index složený se 13 různých průzkumů prováděných 12 renomovanými institucemi za poslední 2 roky. Součástí je například hodnocení korupce veřejných činitelů, uplácení při veřejných zakázkách,

¹⁰⁹ PETROVSKÝ, K., Korupce po česku aneb korupce očima průměrného Čecha. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia a.s., 2007, s. 24-25

¹¹⁰ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 357-358

zneužívání veřejných prostředků či legislativa trestající korupci.¹¹¹ Aktuálně je vypracován pro 180 zemí, přičemž aby mohla být daná země zahrnuta do Indexu korupce, musí tuto zemi posoudit alespoň tři zdroje (tedy musí být u ní prováděny nejméně tři průzkumy). Hodnota CPI se pak vypočte jako průměr všech standardizovaných výsledků, které jsou u země k dispozici. Po následných přepočtech se vytvoří stupnice 0 – 100, kde hodnota 100 označuje zemi bez korupce a 0 zemi s vysokou mírou korupce.¹¹² Česká republika má za rok 2019 hodnotu CPI 56 a dělí se tak spolu s Kostarikou, Lotyšskem a Gruzii o 44. místo žebříčku sestaveného od států s nejnižší mírou korupce po státy s nejvyšší korupcí. Oproti roku 2018 si Česká republika mírně pohoršila.¹¹³

Výzkumy veřejného mínění v oblasti vnímání korupce se provádějí i na národní úrovni. V České republice provádí šetření Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR, v. v. i. Ze získaných dat z roku 2018 vyplývá skepse české veřejnosti k míře korupce a přiklání se ke zkorumpovanosti většiny veřejných činitelů. Za oblasti s největší mírou korupce považují občané politické strany a rozdělování evropských dotací. Oproti tomu nízký výskyt korupce vidí dotazovaní v oblasti školství a bankovníctví.¹¹⁴ Průzkum od společnosti Ernst & Young z roku 2018 v oblasti podnikání zase uvádí, že o běžné rozšířenosti korupce v podnikání je přesvědčeno 56 % českých manažerů, přičemž světovým průměrem je 38 %.¹¹⁵

¹¹¹ SVATOŠ, R., Pohled české společnosti na korupci versus přijímaná protikorupční opatření. In: Svatoš, R., Kříha, J. a kol., Korupce a další vybrané protispoločenské jevy v současné společnosti. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2015, s. 8-9

¹¹² TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption Perceptions Index 2019: Short Methodology Note [online]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2019> [cit. 2020-02-13].

¹¹³ TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption Perceptions Index 2019 [online]. © Transparency International 2018. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2019> [cit. 2020-02-13].

¹¹⁴ CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. Názor na rozšířenost a míru korupce u veřejných činitelů a institucí – duben 2018 [online]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4623/f9/po180518a.pdf [cit. 2020 - 02- 14].

¹¹⁵ ERNST & YOUNG GLOBAL LIMITED. Průzkum EY: Čeští i slovenští manažeři mezi nejhoršími na světě v tolerování korupčních praktik [online]. © Ernst & Young global limited. Dostupné z: https://www.ey.com/cz/cs/newsroom/news-releases/2018_pruzkum-ey--cesti-i-slovensti-manazeri-mezi-nejhorsimi-na-svete-v-tolerovani-korupcnich-praktik [cit. 2020-02-14].

5.2.2 Prevence a potírání korupce

O tom, že korupce v naší společnosti je velmi rozšířená, není jistě pochyb. Z průzkumu vyplývá, že v době ekonomického poklesu je ochotno uplácat za účelem získání či udržení si zakázky 12 % českých manažerů a využít neetické obchodní praktiky až 64 % manažerů.¹¹⁶ Jak ale těmto praktikám předcházet a pokud už se aplikují, jak jim zamezit? Jelikož je korupce celosvětovým problémem, řeší se její prevence na národní i mezinárodní úrovni. Opatření, která mohou přispívat ke snížení korupce, můžeme rozdělit na preventivní a represivní.

Mezi nejrizikovější oblasti, kde může docházet ke korupci, jsou místa, kde se rozhoduje o věcech obecného zájmu a do činnosti se tak zapojují orgány veřejné správy. Zde je potřeba předcházet korupčním příležitostem. Ke snížení příležitostí může docházet celou řadou opatření. Orgány by měly být nuceny poskytovat informace o činnosti v co nejširším rozsahu a zveřejňovat rozhodnutí i procesy přijetí těchto rozhodnutí. Dalším opatřením může být vyloučení lidského faktoru díky elektronickým nástrojům, které budou samy zpracovávat určitou agendu. Napomoci může i zavádění formulářových podání či účast veřejnosti při rozhodování. Úředníci by měli mít jasně definované odpovědnost za své jednání a sankce pokud odpovědnost poruší.¹¹⁷ Petrovský dále uvádí, že by měli být úředníci dobře finančně ohodnoceni a mělo by se zařídit, aby se z byrokratického aparátu vytvořila jakási „sekta“, pro kterou by bylo zcela nemyslitelné a ponižující přijmout úplatek nebo se nechat jakkoli ovlivnit. Autor by tak rád zavedl „úřednickou stavovskou čest“, díky které by občané považovali státní aparát za nezkorumpovatelný a měli k němu úctu.¹¹⁸ Z mého pohledu je tato vize velmi utopická. Jedná se především o problém ekonomický a jedním ze základních ekonomických východisek je maximalizace užitku jedince. Proto si myslím, že motivace určitou vážností

¹¹⁶ ERNST & YOUNG GLOBAL LIMITED. Průzkum EY: Čeští i slovenští manažeři mezi nejhoršími na světě v tolerování korupčních praktik [online]. © Ernst & Young global limited. Dostupné z: https://www.ey.com/cz/cs/newsroom/news-releases/2018_pruzkum-ey--cesti-i-slovensti-manazeri-mezi-nejhorsimi-na-svete-v-tolerovani-korupcnich-praktik [cit. 2020-02-14].

¹¹⁷ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 361-362

¹¹⁸ PETROVSKÝ, K., Korupce po česku aneb korupce očima průměrného čecha. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia a.s., 2007, s. 88-89

nebude tak silný incentiv jako určité materiální plnění. Navíc Petrovský neuvádí nástroje pro docílení této stavovské cti úředníků.

Preventivní charakter mají také opatření, která znesnadňují odčerpávání zisků z korupce. Jedná se například o zavedení majetkových přiznání, monitorování střetu zájmů nebo omezení plateb v hotovosti. Dále může pomoci protikorupční vzdělávání a osvěta. Pokud se změní klima ve společnosti, občané budou více ochotni oznamovat svá podezření na korupční praktiky. Na toto konto bylo zřízeno několik „korupčních linek“. Jejich efektivita je však mizivá.¹¹⁹

Některá z výše uvedených opatření uvádí i Vláda České republiky ve své další koncepci na boj s korupcí, tentokrát na roky 2018-2022. Jedná se o stěžejní dokument pro Českou republiku. Cílem koncepce je stanovit obsahové a institucionální zakotvení protikorupční politiky vlády. Na základě programových dokumentů a mezinárodních závazků charakterizuje vláda čtyři prioritní oblasti politiky. Jsou jimi: výkonná a nezávislá exekutiva, transparentnost a otevřený přístup k informacím, hospodárné nakládání s majetkem státu a rozvoj občanské společnosti.¹²⁰

Protikorupční opatření vlády obsažená ve čtyřech prioritních oblastech vycházejí z analytického materiálu Východisek pro období po roce 2017. Tento dokument Východiska pro vytvoření protikorupčního strategického dokumentu České republiky pro období po roce 2017 shrnuje dosavadní vládní úsilí v boji proti korupci. Stěžejní je šestá kapitola, ve které dokument uvádí prioritní oblasti v potírání korupce a ukazuje, která opatření zadána v předchozích pěti protikorupčních strategiích dosud nebyla splněna. Můžeme tak vidět, jak efektivně vláda jedná v této oblasti. Některá z těchto prioritních opatření, která dosud nebyla uvedena do praxe, bych tady zmínila.¹²¹

Reforma systému a fungování státních zastupitelství byla obsažena již ve Vládní koncepci pro boj s korupcí na léta 2015 až 2017. V akčním plánu na boj s korupcí na rok 2017 je jasně stanoven cíl dokončení návrhu zákona o státním zastupitelství. Až teprve v roce 2019 byla ministerstvem spravedlnosti vypracována novela zákona o státním

¹¹⁹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 362

¹²⁰ VLÁDA ČR. Vládní koncepce boje s korupcí na léta 2018 až 2022 [online]. Dostupné z: <https://korupce.cz/protikorupcni-dokumenty-vlady/na-leta-2018-az-2022/> [cit. 2020-03-04].

¹²¹ MINISTER PRO LIDSKÁ PRÁVA, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI A LEGISLATIVU. Východiska pro vytvoření protikorupčního strategického dokumentu České republiky pro období po roce 2017 [online]. Dostupné z: <https://korupce.cz/protikorupcni-dokumenty-vlady/na-leta-2018-az-2022/> [cit. 2020-03-05].

zastupitelství, která by měla zavést funkční období vedoucích státních zástupců na sedm let bez možnosti mandát bezprostředně opakovat a jejich odvolatelnost pouze v kárném řízení.¹²² Novela se ještě stále nedostala ani na začátku roku 2020 do Poslanecké sněmovny.

Otázka whistleblowingu tedy ochrany oznamovatelů podezření na spáchání protiprávního činu, také zatím není úspěšně vyřešena. Ačkoliv ve strategiích vlády se tento problém objevuje již od roku 2015, do konce roku 2019 se nepovedlo v legislativním procesu dokončit obecnou úpravu ochrany oznamovatelů, jak ve veřejném, tak v soukromém sektoru.¹²³ Situace by se však měla změnit, jelikož byla 7. října 2019 Radou EU schválena směrnice na ochranu whistleblowerů. České republice tak začíná běžet dvouletá lhůta na její transpozici do českého právního řádu a přijetí tak avizovaného zákona o ochraně oznamovatelů.¹²⁴ Aktuálně návrh zákona předkládá ministerstvo spravedlnosti a vládě by ho chtělo předložit v září 2020. Zákonná úprava by měla chránit nejen zaměstnance ve služebním poměru, ale i podnikatele, dobrovolníky, stážisty či uchazeče o zaměstnání.¹²⁵

U oblasti hospodárného nakládání s majetkem státu začala vláda konat v sekci kontrolních systémů. Měly by se rozšířit kontrolní pravomoci Nejvyššího kontrolního úřadu (NKÚ). Novela zákona o NKÚ by měla splnit dosud nenaplněné protikorupční cíle, které se týkají zavedení kontroly všech výdajů veřejných rozpočtů. Díky tomu by měly začít podléhat kontrole NKÚ subjekty jako územní samosprávné celky, právnické osoby

¹²² DIMUN, P. Co obsahuje klíčová novela zákona o státním zastupitelství? Nástupce Pavla Zemana vybere nová vláda In: Česká justice [online]. 19. 6. 2019 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/06/obsahuje-klicova-novela-zakona-statnim-zastupitelstvi-nastupce-pavla-zemana-vybere-nova-vlada/>

¹²³ MINISTR PRO LIDSKÁ PRÁVA, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI A LEGISLATIVU. Východiska pro vytvoření protikorupčního strategického dokumentu České republiky pro období po roce 2017 [online]. Dostupné z: <https://korupce.cz/protikorupcni-dokumenty-vlady/na-leta-2018-az-2022/> [cit. 2020-03-05].

¹²⁴ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Rada EU schválila směrnici o ochraně whistleblowerů In: Právní prostor [online]. 8. 10. 2019 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/aktuality/rada-eu-schvalila-smernici-o-ochrane-whistlebloweru>

¹²⁵ ŠTEFAN, V. Nový zákon i nezávislý úřad. Ministerstvo spravedlnosti chce chránit oznamovatele korupce In: iRozhlas.cz [online]. 9. 1. 2020 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/whistleblower-zakon-cesko-korupce-oznamovatele-ministerstvo-spravedlnosti_2001090738_dok

veřejnoprávní povahy a obchodní korporace s majetkovou účastí státu.¹²⁶ Ke změně pravomocí NKÚ je třeba změna Ústavy, kterou se zatím nepodařilo uskutečnit. Každopádně v lednu 2020 poslanci poslali novelu ústavy poslanců, s ní související novelu zákona o NKÚ a vládní novelu zákona o NKÚ do závěrečného schvalování.¹²⁷

Kromě všech opatření prevence zmíněných výše, jsou třeba i opatření restriktivní. Tedy nástroje, které různou korupční činnost potírají, pokud již existuje a je objevena. Trestní sazby odnětí svobody za spáchání korupčních trestných činů se velmi liší, ale u všech těchto činů horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 12 let, a to i u kvalifikovaných skutkových podstat. V mezinárodním srovnání byly donedávna tresty za typické korupční trestné činy (úplatkářství) celkem nízké. Legislativními změnami došlo ke zvýšení sazeb. Ze srovnání trestních sazeb je jasně patrné, že zákonodárce považuje za škodlivější jednání přijetí úplatku (trest odnětí svobody až 12 let) než podplácení (trest odnětí svobody až 6 let). Pachateli může být také uložen peněžitý trest či trest propadnutí majetku. Těmito majetkovými sankcemi dochází k odčerpání majetkových hodnot získaných korupcí.¹²⁸

Na snížení korupční kriminality však nestačí zavedení vysokých trestních sazeb, pokud trestné činy nebudou odhalovány. Pro odhalování se nabízí využití nástrojů jako jsou odposlechy telefonů, prostorů a podezřelých osob pomocí skrytých mikrofonů a kamer.¹²⁹ Efektivním nástrojem může také být použití policejního agenta nebo tzv. agenta provokatéra. Tento příslušník policejního sboru vytváří podmínky a předpoklady pro spáchání trestného činu, za účelem usvědčení určité osoby, o které si myslí, že by trestný čin mohla spáchat.¹³⁰

¹²⁶ MINISTER PRO LIDSKÁ PRÁVA, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI A LEGISLATIVU. Východiska pro vytvoření protikorupčního strategického dokumentu České republiky pro období po roce 2017 [online]. Dostupné z: <https://korupce.cz/protikorupcni-dokumenty-vlady/na-leta-2018-az-2022/> [cit. 2020-03-05].

¹²⁷ ČTK. Návrhy na rozšíření kontrolních pravomocí NKÚ míří ke schvalování In: Právní prostor [online]. 22.1.2020 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/aktuality/navrhy-na-rozsireni-kontrolnich-pravomoci-nku-miri-ke-schvalovani>

¹²⁸ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 363

¹²⁹ PETROVSKÝ, K., Korupce po česku aneb korupce očima průměrného čecha. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia a.s., 2007, s. 98-99

¹³⁰ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 363-364

5.3 Domácí násilí

Stejně jako u korupce v předchozí kapitole nenajdeme ani pro pojem domácí násilí jednotnou definici. Mezinárodně uznávanou definicí v širším slova smyslu podala již v roce 1985 Rada Evropy:¹³¹ „*Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozuji rozvoj jeho osobnosti.*“¹³² Při hledání současnějšího mezinárodního výkladu domácího násilí najdeme definici obsaženou v Úmluvě Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (tzv. Istanbulské úmluvě): „*Veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického či ekonomického násilí, k němuž dochází v rodině nebo v domácnosti anebo mezi bývalými či stávajícími manžely či partnery, bez ohledu na to, zda pachatel sdílí nebo sdílel společnou domácnost s obětí.*“¹³³ Zde je jasné, že definice z Istanbulské úmluvy je opravdu hodně široká a zahrnuje i násilí, které se nemusí odehrávat mezi osobami žijícími ve společné domácnosti. Domácí násilí tak zahrnuje kromě všeobecně známého partnerského násilí také generační násilí (páchají děti vůči rodičům) a transgenerační násilí (praktikují ho vnoučata vůči prarodičům).¹³⁴ Definici z Istanbulské úmluvy přejímá do svého Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na rok 2019 – 2022 i Úřad vlády ČR. Doplnuje ji o další charakteristiky, kterými se tento druh násilí vyznačuje jako je opakování, dlouhodobost, cyklický charakter a postupná eskalace.¹³⁵

V užším slova smyslu se jedná o intimní (partnerské) násilí, které je definováno jako „*jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo zneužití psychického, fyzického, sexuálního, ekonomického nebo emocionálního vztahu mezi dospělými osobami, které jsou, nebo někdy v minulosti byly intimními partnery nebo členy rodiny, a to bez ohledu*

¹³¹ Doporučení Rady Evropy R (85) 4 o násilí v rodině z 26. 3. 1985

¹³² SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016, s. 20-21

¹³³ RADA EVROPY. Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí [online]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680462471> [cit. 2020-03-13].

¹³⁴ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol., Domácí násilí: kontext, dynamika, a intervence. 1.vyd. Praha: Portál, 2011, s. 26

¹³⁵ ÚŘAD VLÁDY ČR. Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019 – 2022 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/AP-DN---grafikaFINAL.pdf> [cit. 2020-03-16].

na pohlaví.¹³⁶ Tato definice se tak věnuje pouze vztahu mezi manžely (partnery) a nezahrnuje další členy rodiny, jako jsou děti či senioři.

Z mnohé literatury vyplývá, že domácí násilí se vyznačuje čtyřmi základními rysy. Musí se jednat o dlouhodobou záležitost, tedy nestačí jeden incident, ale jde o tzv. **násilí na pokračování**. Nejedná se jen o incidenty fyzického násilí. Z pohledu latence je daleko horší násilí psychické, které se daleko hůře odhaluje. Už z názvu je jasné, že útoky probíhají **ve společném obydlí**, tedy doma v soukromí. Jde tudíž o jednání neverejné, odehrávající se zpravidla za zavřenými dveřmi. Ataky se odehrávají **mezi osobami blízkými**, které jsou vzájemně citově, ekonomicky a sociálně propojeny. Postupně dochází ke **stupňování násilí** a zhoršování situace.¹³⁷ Proti eskalaci násilí se vymezuje Čírtková. Poukazuje, že tento definiční znak je spojen s původní feministickou koncepcí¹³⁸ domácího násilí. V současné době je eskalace vnímána spíše jako rizikový faktor než charakteristický znak domácího násilí. Autorka za důležitý znak považuje zejména **trvalé rozdělení rolí** mezi jednotlivci na osobu ohroženou a osobu násilnou. Pokud se role při násilných incidentech střídají, nejedná se o domácí násilí ale o jinou formu partnerské agrese.¹³⁹ S tímto znakem nesouhlasí Ševčík a Špaténková, kteří ve své knize uvádějí příklad, kdy se role generačně prohodili. Žena, dlouhá léta šikanována nevlastní matkou, začala poté, co se macecha dostala do nemohoucího stavu, jí její tyranické chování oplácet a role násilníka a oběti se tak prohodily.¹⁴⁰

5.3.1 Výskyt domácího násilí u jednotlivých ohrožených skupin

Od 70. let 20. století se domácí násilí dostává do světového povědomí jako společenský problém a osoby tímto jevem zasažené se začínají považovat za oběti. V České republice se začala tato otázka řešit na počátku 21. století. Postupně vznikají

¹³⁶ ČÍRTKOVÁ, L., MACHÁČKOVÁ, R., VITOUŠOVÁ, M., Domácí násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002, s. 10

¹³⁷ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol., Domácí násilí: kontext, dynamika, a intervence. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 38-41

¹³⁸ Násilí v intimním vztahu mezi partnery, kde se střídají období násilí a období klidu a odpuštění. SPOUSTOVÁ, I., VONKOVÁ, J., Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2. vyd. Praha: proFem, o. p. s., 2008, s. 47

¹³⁹ ČÍRTKOVÁ, L., Moderní psychologie pro právníky. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008

¹⁴⁰ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol., Domácí násilí: kontext, dynamika, a intervence. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 40

viktimitační studie převážně o výskytu domácího násilí mezi manžely/partnery. Je zde snaha zjistit, jak moc je v české společnosti tento jev zastoupen. Díky odhadované vysoké latentnosti těchto činů je však nemožné zjistit jakákoliv „tvrdá“ čísla. Z analýzy Úřadu vlády je patrné, že dosud provedené studie nemůžeme brát jako zcela relevantní. Jejich výsledky se totiž výrazně liší. Z komparace se zaměřením na partnerské násilí, kterou Úřad vlády provedl, jasně plyne velký rozptyl výsledků měření. Co se týká partnerského domácího násilí na ženách, tak jeho prevalence se pohybuje v intervalu 17 – 40 %. Rozdíl více než 20 procentních bodů je opravdu velký. O míře viktimizace násilí na mužích byly dosud vydány pouze dvě studie. Jejich výsledky jsou také značně odlišné. Zatímco starší studie Buriánek (2006) uvádí 38 %, její mladší nástupkyně Buriánek (2014) hodnotí míru výskytu násilí na mužích 9,9 %. Důvodem tak velké rozdílnosti ve výsledcích jsou drobné odlišnosti ve vybraném vzorku respondentů a v používané metodologii. Z množství studií je patrné, že povědomí o problému domácího násilí na ženách je již značně rozšířeno a je snaha o zaznamenání a podchycení tohoto škodlivého jevu. Oblast násilí na mužích se do pozornosti výzkumníků zatím dostává velice pomalu.¹⁴¹

Nízký zájem a o problematiku domácího násilí na mužích je spojen s několika faktory. Domácí násilí na ženách je viditelnější. Ženy agresorky nemají takovou fyzickou sílu, aby způsobovaly týraným mužům viditelné následky. Uchylují se spíše k psychickému násilí, které je velmi špatně identifikovatelné. Muži také daleko více popírají roli oběti této trestné činnosti oproti ženám.¹⁴² Pokud si roli oběti už sami připustí, přesto mají větší problém se s touto situací někomu svěřit navenek. Pro muže je přiznáním zasažena jeho pýcha a může tím pociťovat diskvalifikaci v osobním, profesním a společenském životě.¹⁴³ Z nejnovější viktimizační studie sice vyplývá, že ženy jsou stále častější obětí domácího násilí, ale již je to vzhledem k mužům v poměru 7:3.¹⁴⁴ Je tedy jistá naděje, že i muži se začínají svěřovat a své týrání ohlašovat.

Další vysoce latentní skupinou, co se týká domácího násilí, jsou senioři. Výzkum Jihočeské univerzity z roku 2004 ukazuje, že více než pětina osob starších 60 let

¹⁴¹ ODBOR ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ ÚŘADU VLÁDY. Analýza výskytu a latence domácího násilí v partnerských vztazích [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-vyskytu-a-latence-DN_final.pdf [cit. 2020-03-22].

¹⁴² ČÍRTKOVÁ, L., Muži jako oběti domácího násilí. Právo a rodina. Praha: Sagit, 2010, 12(7).

¹⁴³ ČÍRTKOVÁ, L., Jak se vyznat v domácím násilí?. Právo a rodina. Praha: Sagit, 2011, 13(7)

¹⁴⁴ ROUBALOVÁ, M. a kol., Oběti Kriminality. Poznatky z viktimizační studie. 1. vydání, Praha: IKSP, 2019, s. 87

je obětí domácího násilí, přičemž více jak polovina z nich by to nikdy neohlásila.¹⁴⁵ 90 % z týraných starších osob jsou pak ženy.¹⁴⁶

V současnosti se násilí na seniorech dělí do dvou skupin: násilí mezi dlouhodobými partnery a transgenerační násilí. V prvním případě kromě klasického dlouhodobého týrání ženy se jedná o situace, kdy dlouhodobě týraná žena využívá handicapu manžela tyрана, mstí se mu a role se tak otáčí. V případě transgeneračního násilí jsou násilníky převážně „nepovedené děti“.¹⁴⁷ Po nezdařené životní etapě se vrací bydlet k rodičům, které finančně vykořisťují, případně je fyzicky napadají, pokud nedostanou, co chtějí.

Transgenerační násilí se také vyskytuje v podobě nedostatku péče o seniora. Aktéry nejsou typické násilnické osoby, ale jedinci, kteří péči o osobu vyššího věku nezvládají, dochází k zanedbání její hygieny, dehydrataci či hladovění.¹⁴⁸ Důvodů, proč senioři takové jednání neohlásí je mnoho. Často se bojí hanby, pramenící z toho, že špatně vychovali své děti. Stydí se tak sami za sebe, navíc jsou velice často na násilnících různým způsobem závislí. Pokud je násilníkem jejich dítě, mají k němu jako rodič protektivní vztah. Staří lidé také odmítají nové věci, proto se mohou obávat, že pokud týrání ohlásí, budou muset odejít do nemocnice nebo domova pro seniory a jejich situace se tak nezlepší. Ze všech těchto obav staří lidé o dehonestujícím jednání mlčí a tento druh domácího násilí se díky tomu velmi obtížně podchycuje.¹⁴⁹

¹⁴⁵ ZIMMELOVÁ, P., ŠVESTKOVÁ, R., Domácí násilí a senioři [online]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/administrace/clankyfile/20120429213523230789.pdf> [cit. 2020- 03- 24].

¹⁴⁶ ŽIVOT 90. 90 procent týraných seniorů jsou ženy In: Život 90 [online]. 16. 6. 2011 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/12-90-procent-tyranych-senioru-jsou-zeny>

¹⁴⁷ Termín používají SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016, s. 88

¹⁴⁸ SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016, s. 87-89

¹⁴⁹ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol., Domácí násilí: kontext, dynamika, a intervence. 1.vyd. Praha: Portál, 2011, s. 126

5.3.2 Ochrana před domácím násilím a jeho prevence

V českém právu jsou dle mého názoru aktuálně dva hlavní instituty ochrany proti domácímu násilí. Prvním je možnost vykázání násilné osoby se součinností Policie ČR ze společné domácnosti na dobu 10 dnů. Délku vykázání lze prodloužit podáním návrhu na vydání předběžného opatření. Tento akt zavedl přijatý zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Jedná se o opatření preventivní nikoliv represivní, jak si většinou myslí vykázání agresora.¹⁵⁰

Druhým institutem je zavedení trestného činu týrání osoby ve společné domácnosti § 199 TZ. Skutková podstata tohoto trestného činu jako jediná obsahuje charakteristické znaky typické pro domácí násilí. Dochází k „týrání“ osoby, která s pachatelem žije ve společném obydlí.¹⁵¹ Oproti úpravám jiných zemí se dá pod tento trestný čin podřadit násilí na všech ohrožených skupinách (ženy, muži, děti, senioři, LGBT). Země jako Rakousko, Švédsko či Velká Británie považují za domácí násilí hlavně násilí na ženách a jiným ohroženým skupinám se výrazně nevěnují. Výskyt domácího násilí tak tyto země označují jako příčinu i důsledek genderových nerovností ve společnosti. Česká republika tento pohled zcela nesdílí.¹⁵²

Skutková podstata obsažená v § 199 není jediná, pod kterou se dá podřadit násilí v domácnosti. Napříč trestním zákoníkem najdeme mnoho dalších ustanovení, která mohou být užita. Jedná se například o úmyslné ublížení na zdraví (§ 145), omezování osobní svobody (§ 171), vydírání (§ 175), útisk (§ 177), znásilnění (§ 185), týrání svěřené osoby (§ 198) nebo ohrožování výchovy dítěte (§ 201).¹⁵³

Vždy je lepší problémům předcházet než je pak vyhledávat a složitě řešit. Předcházet domácímu násilí se dá ve třech rovinách, a to primární, sekundární a terciární prevencí. **Primární prevence** má za cíl snížit násilné chování v celé populaci. Realizuje

¹⁵⁰ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 285

¹⁵¹ SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016, s. 170

¹⁵² ODBOR ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ ÚŘADU VLÁDY. Analýza výskytu a latence domácího násilí v partnerských vztazích [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-vyskytu-a-latence-DN_final.pdf [cit. 2020-03-27].

¹⁵³ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019, s. 285

se především pomocí dvou metod, změnou prostředí a výchovy.¹⁵⁴ Změna prostředí se děje prostřednictvím programů řešení konfliktů a vztahových dovedností. Bohužel se tyto programy zaměřují pouze na změnu postojů a chování mužů a opomíjí se tak stav, kdy násilníkem ve vztahu je žena. S tím souvisí i otázka rovnosti mezi pohlavími. Mohutně rozšířený feministický přístup využívá hlavně metody primární prevence ve snaze zrovnoprávnit ženy s muži. Příčiny domácího násilí vidí totiž jen v dominanci muže ve společnosti a rodině. Opomíjí tak mnoho dalších aspektů. Velkou roli při vzniku domácího násilí totiž může hrát organizace rodiny v západním světě nebo zvládání stresu a náročných situací.

Pokud se pohybujeme v oblasti kriminologie, tak ta se více soustředí na sekundární prevenci.¹⁵⁵ Sekundární prevence se zaměřuje na identifikaci již existujícího domácího násilí. Má za cíl zabránit zhoršení situace a zamezit negativním důsledkům. Na této úrovni by tak mělo docházet díky pracovníkům policie, zdravotnictví a sociálního sektoru k včasné diagnostice tohoto jevu a účinné intervenci.¹⁵⁶ Oproti jiným zemím je například osvěta zdravotnického personálu v této oblasti velmi malá. Mělo by docházet k pravidelnému vzdělávání v této problematice, aby i lékaři a sestry dokázali lépe rozpoznat, že před nimi stojí oběť tohoto druhu násilí a mohli tak podniknout další nezbytná opatření. Mohou tak zabránit případné eskalaci problému. Není to však jediný nedostatek systému prevence. Dále by se u nás měla více zavést systematická práce s násilnickými osobami, která zatím chybí.¹⁵⁷

Snižování nepříznivých dopadů týrání a snaze vrátit zasažené osoby do „normálního života“ se věnuje terciární prevence. Probíhá většinou prostřednictvím

¹⁵⁴ SMITH, M., STRAUS, M. A., Crime prevention new approaches – Primární prevence násilí mezi partnery (přeložila A. Marková) [online]. Dostupné z: <https://www.domacinasili.cz/prevence/primarni-prevence-nasili-mezi-partnery/> [cit. 2020-03-29].

¹⁵⁵ SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016, s. 210-212

¹⁵⁶ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol., Domácí násilí: kontext, dynamika, a intervence. 1.vyd. Praha: Portál, 2011, s. 152-153

¹⁵⁷ ODBOR ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ ÚŘADU VLÁDY. Analýza výskytu a latence domácího násilí v partnerských vztazích [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analýza-vyskytu-a-latence-DN_final.pdf [cit. 2020-03-30].

reintegrace, sociální rehabilitace a různých sociálních opatření (sociální bydlení, dávky a služby).¹⁵⁸

Kromě neziskových organizací zaměřených na pomoc osobám zasaženým domácím násilím (Bílý kruh bezpečí, proFem, Liga otevřených mužů) se v této oblasti angažuje i stát. V dubnu 2019 vydal úřad vlády v pořadí třetí Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na roky 2019 až 2022. Obsahuje celkem 24 opatření a je rozdělen do tří strategických oblastí (prevence domácího násilí; ochrana a podpora osob postižených domácím násilím; zajištění přístupu ke spravedlnosti pro všechny osoby ohrožené násilím v domácnosti). Účelem Akčního plánu má být zlepšení současné ochrany obětí domácího násilí (včetně dětí v domácnostech), k zefektivnění prevence na všech úrovních, k rozvoji vzdělávání příslušných profesí a k podpoře práce s původci tohoto druhu násilí.¹⁵⁹ Je otázkou, nakolik bude tento akční plán úspěšný a kolik jím vymezených cílů a úkolů se podaří zavést do praxe.

¹⁵⁸ SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016, s. 213-214

¹⁵⁹ ÚŘAD VLÁDY ČR. Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019 – 2022 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/AP-DN---grafikaFINAL.pdf> [cit. 2020-03-30].

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo přinést ucelený pohled na téma latentní kriminality. Informovanost o tomto jevu není příliš rozšířena a ani já, pokud bych nestudovala Právnickou fakultu, bych o něm mnoho nevěděla. Jelikož latentní spolu s registrovanou kriminalitou tvoří dohromady obraz kriminality celkové a o jedné ze dvou složek se ví v populaci velmi málo, přišlo mi důležité na to svou práci poukázat a zvýšit tak povědomí o tomto problému.

Kromě základních charakteristik a popisu příčin vzniku latence zločinů se dostávám ke způsobům měření míry latence. Nejpoužívanější jsou self-reportová a viktimizační šetření. Ačkoliv mají tyto výzkumy svá úskalí, vyplývá z nich, že míra latentní kriminality (tedy té, co v žádných policejních statistikách nenajdeme) je dvojnásobná a u některých trestných činů až trojnásobná ve srovnání s kriminalitou registrovanou.

Latentní kriminalita je silně propojena s dvěma subjekty. Tím prvním je stát, který stanovuje pomocí právních předpisů, co je kriminální chování. Činy, které za trestné stát nepovažuje, nemohou být součástí jakékoli kriminality. Druhým subjektem je oběť. Vznik latentnosti trestného jednání je od ní ve velké míře odvislé. Oběť oznamuje trestnou činnost. Pokud jsou ve společnosti bariéry, které způsobují neoznamování trestné činnosti, tak latentní kriminalita výrazně roste. Oběť ovlivňuje celá řada faktorů, ať už její obraz ve společnosti, důvěra v orgány činné v trestním řízení nebo zavedené právní instituty. Vlivným právním institutem je souhlas poškozeného s trestním stíháním. Jeho zavedení mohlo způsobit zvýšení latentní kriminality a stále má své příznivce, ale i odpůrce. Pokud bereme člověka jako svobodnou, racionální bytost, která jedná ve svém zájmu, musíme tento institut brát jako krok správným směrem, kdy se oběť může rozhodnout sama podle sebe. Ať se totiž rozhodne jakkoliv, vždy tímto rozhodnutím bude zasažena i ona sama.

V části, kde rozebírám tři druhy kriminálního jednání s vysokým stupněm latence, je důraz kladen především na prevenci páchání této činnosti a hodnocení efektivity přijatých opatření.

Krádež ohlásilo v roce 2017 jen 38 % okradených. Vyplývá to z poslední viktimizační studie prováděné v České republice. Je to způsobeno jak bagatelností některých krádeží, tak například obrazem Policie ČR ve společnosti. Objasněnost je totiž momentálně kolem 24 %, což nezakládá velkou důvěru lidí ve vyřešení jejich konkrétního

případu. Některá preventivní opatření jsou vnímána jako velmi rozporuplná co do své efektivity – jde zejména o zavádění kamerových systémů. Z čísel vyplývá, že se počet trestných činů při zavedení kamer nesnižuje. Může to však být způsobeno právě přelivem latentní trestné činnosti do té registrované. Při zahrnutí této úvahy by se pak díky tomuto celková kriminalita snižovala.

Ačkoliv se v médiích neustále probírá korupce, náš právní řád tento termín nezná a místo něj užívá pojem úplatkářství. Úplatkářství je však jen podmnožinou korupčního jednání. Jelikož je korupce velkým celosvětovým problémem, měří se její vnímání na mezinárodní úrovni. V Indexu vnímání korupce je Česká republika na 44. místě ze 180 zemí, které jsou zahrnuty. Aby se korupční jednání u nás snížilo, vydává Vláda ČR koncepce boje s korupcí. Cíle v těchto plánech stanovené ale nejsou plněny příliš efektivně. Příkladem může být stále neschválený zákon o státním zastupitelství, zákon o ochraně oznamovatele podezření na spáchání protiprávního činu či zákon o Nejvyšším kontrolním úřadu. Všechny tyto tři zákony mohou pomoci ke snižování korupce nebo alespoň k snížení její latentní části.

U mnou vybraného třetího patologického jevu, tedy domácího násilí je patrné, že už je na mezinárodní úrovni hodně diskutován, zvláště pak násilí na ženách, potažmo na dětech. Zjistila jsem naprosto nedostatečný důraz kladený na další osoby ohrožené tímto jednáním, a to na muže a seniory. Díky hojně rozšířené feministické teorii jsou tyto další skupiny opomíjeny. Překvapivě je česká úprava domácího násilí ve srovnání s jinými zeměmi poměrně nediskriminační. Hlavní instituty, které dle mého názoru pomáhají v prevenci a potírání domácího násilí, jsou vykazání osoby ze společné domácnosti a trestním zákoníkem zavedený trestný čin týrání osoby ve společné domácnosti. Kromě těchto právních institutů vydává vláda akční plány, které mají pomoci s prevencí a potíráním domácího násilí. V této oblasti působí mnoho neziskových organizací. Většina z nich se však zaměřuje pouze na oběti v řadách žen, případně dětí. Bylo by dobré, aby se začalo více diskutovat i o násilí na mužích a seniorech.

Díky této práci se snad latentní kriminalita dostane do širšího povědomí. Nenavrhuji zde převratná opatření na její snížení. Jen u mnou vybraných trestných činů upozorňuji na to, co by se dalo možná udělat trochu lépe. Latentní kriminalita se dá určitě do jisté míry snížit, ať už nástroji na snížení páchaní určitého deliktu nebo opatřeními, kterými bude kriminalita více vycházet najevo a latentní část se tak přetransformuje do

registrované. Pokud si čtenář z této práce odnese jen to, že by neměl věřit kriminálním statistikám jako definitivnímu obrazu kriminality, budu spokojena.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

CARRABINE, E., Criminology: a sociological introduction. 2nd ed. New York: Routledge, 2009.

CEJP, M., Kriminologický výzkum. Praktická příručka. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018.

ČÍRTKOVÁ, L., Jak se vyznat v domácím násilí?. Právo a rodina. Praha: Sagit, 2011, 13(7)

ČÍRTKOVÁ, L., Moderní psychologie pro právníky. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008.

ČÍRTKOVÁ, L., Muži jako oběti domácího násilí. Právo a rodina. Praha: Sagit, 2010, 12(7).

ČÍRTKOVÁ, L., Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014.

ČÍRTKOVÁ, L., MACHÁČKOVÁ, R., VITOUŠOVÁ, M. Domácí násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002.

DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017. Praha: IKSP, 2018.

DIBLÍKOVÁ, S. a kol., Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018. Praha: IKSP, 2019.

DRAŠTÍK, A., FENYK, J. a kol., Trestní řád: Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017.

DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol., Trestní zákoník. Komentář. II. Díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015.

GILL, M., SPRIGGS, A., Vyhodnocení účinků kamerových systémů. 1. vydání. Praha: IKSP, 2007.

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.

- GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2019.
- HOLAS, J., Ochrana duševního vlastnictví – zajímá u nás vůbec někoho? Kriminologika 1/2013.
- HOLAS, J., VEČERKA, K., Stát a občan v prevenci kriminality. 1. vydání, Praha: IKSP, 2013.
- HOLCR, K. a kol., Kriminologie. 1. vydání. Praha: Leges, 2009.
- JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019.
- JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013.
- JELÍNEK, J. a kol., Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 7. vydání. Praha: Leges, 2017.
- JELÍNEK, J. a kol., Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014.
- JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012.
- KAISER, G., Kriminologie. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 1994.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminologika. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2008.
- PETROVSKÝ, K., Korupce po česku aneb korupce očima průměrného čecha. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia a.s., 2007.
- ROUBALOVÁ, M. a kol., Oběti Kriminality. Poznatky z viktimizační studie. 1. vydání, Praha: IKSP, 2019.
- RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J., Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C. h. Beck, 2007.
- SPOUSTOVÁ, I., VOŇKOVÁ, J., Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 3. vydání. Praha: proFem o.p.s., 2016.

STAŇKOVÁ, L., ŠČERBA, F., VICHLEŇDA, M., Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014.

SVATOŠ, R., Kriminologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.

SVATOŠ, R., KRÍHA, J. a kol., Korupce a další vybrané protispoločenské jevy v současné společnosti. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2015.

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol., Domáci násilí: kontext, dynamika, a intervence. 1.vyd. Praha: Portál, 2011.

ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha: IKSP, 2008.

TOMÁŠEK, J., Self-reportové studie kriminálního chování. Praha:IKSP, 2013.

TOMÁŠEK, J., Úvod do kriminologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.

TOMÁŠEK, J., Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010.

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019.

ZOUBKOVÁ, I. et al., Kriminologický slovník. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

CARCACH, C., Reporting Crime to the Police. Trends [online]. 1997, (68), 1-6 [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi68>

CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. Názor na rozšířenost a míru korupce u veřejných činitelů a institucí – duben 2018 [online]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4623/f9/po180518a.pdf [cit. 2020-02-14].

ČTK. Návrhy na rozšíření kontrolních pravomocí NKÚ míří ke schvalování In: Právní prostor [online]. 22. 1. 2020 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/aktuality/navrhy-na-rozsireni-kontrolnich-pravomoci-nku-miri-ke-schvalovani>

DIMUN, P., Co obsahuje klíčová novela zákona o státním zastupitelství? Nástupce Pavla Zemana vybere nová vláda In: Česká justice [online]. 19. 6. 2019 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/06/obsahuje-klicova-novela-zakona-statnim-zastupitelstvi-nastupce-pavla-zemana-vybere-nova-vlada/>

ERNST & YOUNG GLOBAL LIMITED. Průzkum EY: Čeští I slovenští manažeři mezi nejhoršími na světě v tolerování korupčních praktik [online]. © Ernst & Young global limited. Dostupné z: https://www.ey.com/cz/cs/newsroom/news-releases/2018_pruzkum-ey--cesti-i-slovensti-manazeri-mezi-nejhorsimi-na-svete-v-tolerovani-korupcnich-praktik [cit. 2020-02-14].

MINISTR PRO LIDSKÁ PRÁVA, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI A LEGISLATIVU. Východiska pro vytvoření protikorupčního strategického dokumentu České republiky pro období po roce 2017 [online]. Dostupné z: <https://korupce.cz/protikorupcni-dokumenty-vlady/na-leta-2018-az-2022/> [cit. 2020-03-05].

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Rada EU schválila směrnici o ochraně whistleblowerů In: Právní prostor [online]. 8. 10. 2019 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/aktuality/rada-eu-schvalila-smernici-o-ochrane-whistlebloweru>

ODBOR ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ ÚŘADU VLÁDY. Analýza výskytu a latence domácího násilí v partnerských vztazích [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-vyskytu-a-latence-DN_final.pdf [cit. 2020-03-22].

RADA EVROPY. Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí [online]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680462471> [cit. 2020-03-13].

SKOGAN, W. G., Dimensions of the Dark Figure of Unreported Crime. Crime & Delinquency [online]. 1977, (23), 41-50 [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Dimensions-of-the-Dark-Figure-of-Unreported-Crime-Skogan/582ec830b5190bf6491f808585cfab4e87707bd2#citing-papers>

SMITH, M., STRAUS, M. A. Crime prevention new approaches – Primární prevence násilí mezi partnery (přeložila Mgr. A. Marková) [online]. Dostupné z: <https://www.domacinasili.cz/prevence/primarni-prevence-nasili-mezi-partnery/> [cit. 2020-03-29].

ŠTEFAN, V., Nový zákon i nezávislý úřad. Ministerstvo spravedlnosti chce chránit oznamovatele korupce In: iRozhlas.cz [online]. 9. 1. 2020 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/whistleblower-zakon-cesko-korupce-oznamovatele-ministerstvo-spravedlnosti_2001090738_dok

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption Perceptions Index 2019: Short Methodology Note [online]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2019> [cit. 2020-02-13].

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption Perceptions Index 2019 [online]. © Transparency International 2018. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2019> [cit. 2020-02-13].

VLÁDA ČR. Interní protikorupční program Úřadu vlády České republiky [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/Boj_s_korupci_na_Uradu/protikorupcni-program/IPP-UV-CR_cervenec-2019_aktualizace.pdf [cit. 2020-02-07].

VLÁDA ČR. Vládní koncepce boje s korupcí na léta 2018 až 2022 [online]. Dostupné z: <https://korupce.cz/protikorupcni-dokumenty-vlady/na-leta-2018-az-2022/> [cit. 2020-03-04].

ÚŘAD VLÁDY ČR. Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019 – 2022 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/AP-DN--grafikaFINAL.pdf> [cit. 2020-03-16].

ZIMMELOVÁ, P., ŠVESTKOVÁ, R. Domácí násilí a senioři [online]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/administrace/clankyfile/20120429213523230789.pdf> [cit. 2020-03-24].

ŽIVOT 90. 90 procent týraných seniorů jsou ženy In: Život 90 [online]. 16. 6. 2011 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/12-90-procent-tyranych-senioru-jsou-zeny>

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

Doporučení Rady Evropy R (85) 4 o násilí v rodině z 26. 3. 1985

4. Seznam použité judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu 3 Tdo 709/2010 ze dne 19. ledna 2011

5. Seznam ostatních zdrojů

Statistické přehledy kriminality za rok 2018 dostupné z:

<https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá latentní kriminalitou jako dynamickým fenoménem kriminality.

První kapitola se věnuje vědě kriminologii, která zkoumá kriminalitu jako celek, také samotné kriminalitě a pojmům, které kriminalitu určitým způsobem definují jako je rozsah, úroveň, struktura a dynamika.

Druhá kapitola už se přímo věnuje latentní kriminalitě. Uvádí vše, co se do latentní kriminality řadí, jaký je její vztah s registrovanou kriminalitou. Popisuje možné příčiny jejího vzniku a přibližuje metody zjišťování této složky kriminality. Asi nejpoužívanějšími jsou viktimizační a self-reportová šetření.

Jednou z hlavních příčin latence trestných činů je jejich neoznámení obětí. Proto je třetí kapitola věnována obětem trestné činnosti. Dozvíte se z ní jaký je rozdíl mezi pojmem oběť a poškozený. Popisuje se zde také vztah mezi obětí a pachatelem. S touto podkapitolou také souvisí svolení poškozeného s trestním stíháním, které může ovlivnit právě vztah poškozeného k pachateli.

Ve čtvrté kapitole je rozdělena kriminalita dle jednotlivých druhů. Kromě definování jednotlivých druhů kriminality jako je majetková, násilná, mravnostní a hospodářská, se práce věnuje jejich statistickým ukazatelům (počet spáchaných trestných činů, objasněnost, očekávaná míra latence).

Poslední pátou kapitolu tvoří rozbor vybraných trestných činů s vysokou mírou latence. Jsou jimi krádeže, úplatkářství a domácí násilí. U každého vybraného trestného činu je kromě jeho charakteristiky a možným důvodům vysoké míry latentnosti diskutováno případné možné snížení výskytu jak v oblasti odhalování a tím snižování jeho latence, tak v oblasti prevence. V této kapitole jsou dále u úplatkářství a korupce popisovány vybrané opatření vlády v oblasti prevence páčání těchto trestných činů a hodnocena efektivita těchto opatření.

Klíčová slova: latentní kriminalita, úplatkářství, domácí násilí

Abstract

The thesis deals with latent criminality as a dynamic criminality phenomenon.

The first chapter is dedicated to the scientific discipline of criminology, which examines criminality as a whole, criminality itself and terms which define criminality, such as scope, level, structure and dynamic.

The second chapter deals directly with latent criminality. It lists all that is included in latent criminality and its relation to registered criminality. The chapter describes the possible causes and brings closer all the methods for examining it. The most common of those are victimization method and self-reporting investigation.

One of the main causes of crime latency is the victim's failure to report. The third chapter is therefore dedicated to crime victims. It lists the differences between a victim and an injured party and describes the relation between victim and perpetrator. This chapter also ties to the victim's consent with prosecution, which can be influenced by the aforementioned relation to the perpetrator.

In the fourth chapter, criminality is divided into individual types. Apart from definitions of the different criminality types, such as property offences, violent, moral and economic criminality, the thesis here details the statistical indicators of these criminality types (number of crimes committed, detection rate, expected latency rate).

The last chapter is composed of analysis of selected criminal offences with a high latency rate. Those are thefts, bribery and domestic violence. Apart from a characteristic of the crime and the possible reasons for its high latency rate, the possibilities for lowering the number of latent cases, both in the area of crime detection and crime prevention, are discussed in the respective sections. The sections on corruption and bribery also contain descriptions of selected government measures taken to prevent those crimes and an evaluation of their efficiency.

Klíčová slova: latent criminality, bribery, domestic violence